

ŁYSOGÓRY I OKOLICE

Świętokrzyskie

ŁYSOGÓRY I OKOLICE

przewodnik turystyczny

Wydawca:

Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego,
ul. Ściegiennego 2/32, 25-033 Kielce, e-mail: rot@swietokrzyskie.travel

Opracowanie tekstu: Paweł Wojtyś

Korekta merytoryczna: Anna Drzewiecka, Anna Żurek

Autorzy fotografii: Anna Drzewiecka, Magdalena Brach, Anna Góra-Klauzińska, Krzysztof Pęczalski, Michał Maciążek, A. Kuśnierz, Sławomir Kubisa (firma Appen).

Archiwa: Regionalnej Organizacji Turystycznej Województwa Świętokrzyskiego oraz członków organizacji, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego, Urzędu Gminy w Bielinach, Misjonarzy Oblatów z klasztoru Świętego Krzyża, „Szkoły Wrażliwości”, Galerii Mineralów i Skamieniałości w Świętej Katarzynie.

Rysunki: Paweł Wojtyś

Autor i Wydawca przewodnika dołożyli wszelkich starań, aby jego treść była jak najbardziej zgodna z rzeczywistością. Nie mogą jednak wziąć odpowiedzialności za jakiegokolwiek zmiany powstałe już po realizacji publikacji. Wszelkie ewentualne uwagi są dla nas cenne i prosimy je przesyłać na adres:

Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Świętokrzyskiego
ul. Ściegiennego 2, 25-033 Kielce, tel. 41 361 80 57
www.rot.swietokrzyskie.travel, e-mail: rot@swietokrzyskie.travel

Opracowanie graficzne i skład:

COMPUS, Starachowice, ul. Kopalniana 27, tel. 41 274 02 36

Druk: Drukarnia DIMOGRAF, ul. Legionów 83, Bielsko-Biała

Spis treści

GÓRY ŚWIĘTOKRZYSKIE I ŚWIĘTOKRZYSKI PARK NARODOWY	3
ŁYSOGÓRY I OKOLICE	4
CEDZYNA	6
LESZCZYNY	9
CIEKOTY	13
ŚWIĘTA KATARZYNA / ŁYSICA	17
BODZENTYN	24
NOWA SŁUPIA / ŚWIĘTY KRZYŻ	31
BIELINY	45

GÓRY ŚWIĘTOKRZYSKIE

I ŚWIĘTOKRZYSKI PARK NARODOWY

Góry Świętokrzyskie są częścią Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej, wchodzącej z kolei w skład Wyżyny Środkowomałopolskiej, i jeszcze w XIX w. często określane były m.in., jako Góry Środkowopolskie czy Góry Sandomierskie. Znaczący przedmiotowi zadali sobie niemało trudu przy tworzeniu kolejnych teorii wyodrębnień i zarysów granic tych gór, badając teren oraz skały o metryce tak starej, iż w obecnych granicach kraju tylko Sudety mogą się pochwalić podobną. Jednak ogólnie, Góry Świętokrzyskie, składające się z kilkunastu równoległych pasm, leżą na osi Sandomierz – Przedbórz, czyli mniej więcej wschód – zachód. Najwyższe wyniesienie nad poziom morza stanowi tzw. „Pasma Główne”, zbudowane z prastarych utworów paleozoicznych, które najczęściej dzielone jest na: Pasma Masłowskie – na zachodzie, Pasma Łysogórskie – Łysogóry (z najwyższym szczytem Gór Świętokrzyskich – Łysicą – 612 m n.p.m. oraz Łyscem – Łysą Górą – Świętym Krzyżem, od którego pochodzi nazwa Gór) – pośrodku i Pasma Jeleniowskie – na wschodzie. „*Pasma Główne*” bywa także ujmowane w niektórych opracowaniach tematycznych szerzej, tzn. poczynając od Pasma Oblęgorskiego na zachodzie, poprzez Wzgórza Tumlińskie, a kończąc na Pasmach ww.: Masłowskim, Łysogórskim i Jeleniowskim. Na północ i półn. – zach. od tak ujętego „*Pasma Głównego*”, rozciągają się, poczynając od wschodu: Pasma Klonowskie oraz Wzgórza Suchedniowskie, Nieklańsko – Bliżyńskie, Koneckie i Garb Gielniowski. Na półd. i płd. – zach. zaś, wznoszą się: pasma – Wygielzowskie, Iwaniskie, Orłowińskie, Cisowskie, Ociesęckie, Daleszyckie, Brzechowskie, Poślowicko – Dymińskie, Zgórskie, Bolechowickie, Zelejowskie, Chęcińskie oraz Grzywy Korzeczkowskie i Grząby Bolmińskie, a od zach. Pasma Przedborsko – Małogoskie, zaliczane przez wielu geografów do Wyżyny Przedborskiej, choć inni dowodzą, iż przynależy ono do Gór Świętokrzyskich.

Świętokrzyski Park Narodowy, po wieloletnich staraniach (sięgających przełomu XIX i XX w.), utworzono w 1950 r., jako drugi w Polsce – po Białowieskim Parku Narodowym. Jednak już w roku 1920 na Górze Chełmowej powstał pierwszy rezerwat w Górach Świętokrzyskich, będący także jednym z pierwszych rezerwatów w kraju. Uzyskał on status ścisłego rezerwatu przyrody, a celem jego utworzenia była ochrona naturalnego stanowiska modrzewia polskiego. Obszar Świętokrzyskiego Parku Narodowego nie-

Panorama Łyśca

Gołoborze

mal całkowicie pokrywa się z terenem porośłym Puszcą Jodłową.

Świętokrzyski Park Narodowy położony jest w centralnej części Gór Świętokrzyskich, a w jego skład wchodzi najwyższe pasmo tychże gór – Łysogóry z Łysicą i Łyscem – Świętym Krzyżem oraz część Pasma Klonowskiego z górami: Bukową, Miejską i Psarską, a także dolin: Wilkowskiej, Dębniańskiej i Słupiańskiej. Integralne enklawy Parku stanowią również, znajdujące się na terenie jego otuliny: Chełmowa Góra, Serwis – Dąbrowa i Skarpa Zapusty. Obec-

na powierzchnia Świętokrzyskiego Parku Narodowego wynosi ponad 7 600 ha, w tym ochroną ścisłą, wykluczającą jakąkolwiek ingerencję człowieka, objęto ponad 1 700 ha. W ŚPN ochroną ścisłą objęte są tereny dawnych rezerwatów: „*Chełmowa Góra*”, „*Mokry Bór*”, „*Czarny Las*”, „*Łysica*” oraz „*Święty Krzyż*”. Pozostały obszar Parku zajmuje strefa ochrony częściowej o pow. ponad 5 500 ha.

ŁYSOGÓRY I OKOLICE

Podróż naszą zaczniemy w Kielcach, z racji ich roli stołecznej dla terenu, w którym będziemy się poruszać. Wyruszamy z centralnego punktu Kielc – czyli **Placu Niepodległości**, na którym wznosi się **dworzec kolejowy**. Nazwa placu nawiązuje do wydarzeń z 12 VIII 1914 r., kiedy to w tym właśnie miejscu, padły pierwsze strzały w walce o niepodległość. Zostawiamy za sobą **dworzec PKP** i poprzez parking zmierzamy w kier. wsch. (kier. Warszawa, Lublin), by wjechać w **ul. Czarnowską**. Po prawej mijamy okazały budynek **hotelu „Łysogóry”**. Po lewej zaś zadziwiająco swym kształtem bryłę **dworca autobusowego PKS**, która może budzić skojarzenia z latającym spodkiem. Dojeżdżając do **Ronda im. Gustawa Herlinga – Grudzińskiego**, po lewej mijamy **hotel. Patron ronda** – wybitny polski pisarz, wielki patriota – urodził się 20 V 1919 r. w Kielcach przy pobliskiej ul. Sienkiewicza. Przejeżdżamy przez rondo i wjeżdżamy – trzymając się kier. wsch. (kier. Lublin) – w **Al. IX Wieków Kielc**. Przejeżdżamy przez most na **rzeczce Silnicy**, zwanej dawniej także Dąbrówką, która przecina miasto z półn. na połd. Po prawej stronie Alei, wzdłuż Silnicy, ciągnie się **ul. Planty**, a przy niej stoi, okryta czarną sławą na cały świat, **kamienica**, oznaczona jako **Planty 7/9**. W dniu 4 lipca 1946 r. dokonano tu pogromu ludności żydowskiej, zamieszkującej ów budynek. Dziś wszystko wskazuje na to, że krwawe wydarzenia na Plantach były wynikiem świadomej prowokacji ze strony ówczesnych władz, działających na polecenie służb wywiadu sowieckiego. Natomiast przy Alei, którą się przemierzamy, stoi **pomnik poświęcony pomordowanym**. Po lewej stronie Alei mijamy **pomnik, w kształcie menory** (żydowskiego wieloramiennego świecznika), **poświęcony pamięci wymordowanych przez Niemców podczas**

II wojny światowej kieleckich Żydów. Teren, na który wjechaliśmy, od kwietnia 1941 r. stanowił kieleckie getto. Dalej po lewej stronie Al. IX Wieków Kielc mijamy okazały **gmach Świętokrzyskiego Urzędu Wojewódzkiego**, wzniesiony w 1971 roku. Dojeżdżamy do ronda i po lewej stronie mijamy, usadowiony pomiędzy pasami ruchu, **budynek dawnej kieleckiej bóżnicy żydowskiej, wzniesionej w 1903 r.**, a odbudowanej i przebudowanej w latach 50. XX w. – po zniszczeniach z czasów II wojny światowej. Po prawej stronie Al. IX Wieków Kielc, mijamy **kościół p.w. św. Wojciecha**, wzniesiony w 2. poł. XVIII w. – w miejscu drewnianego kościółka, wybudowanego najprawdopodobniej w końcu XI lub na pocz. XII w. – a przebudowany gruntownie w latach 80. XIX stulecia. W rejonie, gdzie dziś wznosi się kościół, istniała we wczesnym średniowieczu pierwotna kielecka osada, o której wiemy, iż znajdowała się tu już w XI w. i miała charakter najprawdopodobniej targowy. Jadąc wciąż Al. IX Wieków Kielc, po prawej mijamy **cerkiewkę prawosławną p.w. św. Mikołaja**. Dojeżdżamy do kolejnego **ronda** – w centrum dużego skrzyżowania głównych traktów komunikacyjnych. Pokonujemy rondo i skrzyżowanie na wprost, trzymając się nadal kier. wsch. (kier. Lublin), i wjeżdżamy w **ul. Sandomierską**. Dojeżdżamy do skrzyżowania z **ul. Poleską** – po lewej – oraz **ul. Szczecińską** – po prawej. Przejeżdżamy skrzyżowanie na wprost, trzymając się obranego kierunku i wciąż ul. Sandomierskiej.

Jadąc nadal sandomierskim traktem (**drogą 74**), wjeżdżamy do miejscowości **DOMASZOWICE**. W Domaszowicach 27 XI 1845 r., z ojca Ignacego i matki Tekli z Biechońskich, narodził się **Walery Przyborowski** – późniejszy publicysta, wybitny pisarz, historyk, powstaniec 1863 roku – znany głównie jako twórca powieści historycznych dla młodzieży. Wjeżdżamy do **Cedzyny**, a właściwie do tej jej części, która obecnie znajduje się w granicach miasta Kielce. Po prawej stronie mijamy **cmentarz komunalny**. Zmierzając wciąż **trasą 74** (kier. Lublin), wjeżdżamy pomiędzy pierwsze zabudowania miejscowości **Cedzyna**. Przejeżdżamy przez **most na Lubrzance** i skręcamy z **trasy 74** – na rondzie – w kier. św. Katarzyna, zostawiając za sobą trakt lubelski, by wjechać na **parking**.

Wzgórze Zamkowe w Kielcach

CEDZYNA

Cedzyna, jako osada ludzka, ma niezwykle stary rodowód, co potwierdzają wykopaliska archeologiczne, prowadzone na wydmie „*Turek*”, podczas których „*odnaleziono ślady stanowiska neolitycznego i łuzycykiego osadnictwa*”. W XVII w. dymił tu już, jeden z pierwszych na ziemiach polskich (obok powstałych wówczas w Bobrzy i Samsonowie – na płn. od Kielc), wielki piec, wchodzący w skład huty żelaza należącej do kuźniczego

rodu Szembeków. Piec, wg niektórych źródeł, pracował w Cedzynie jeszcze w 2. poł. XVIII wieku. Z **parkingu** zmierzamy w kier. płn.-zach. – w stronę zalewu. Po przekroczeniu jezdni, wkraczymy na **promenadę, ciągnącą się wzdłuż płd. linii brzegowej zalewu**, a następnie – podziwiając jego **otoczone lasem lustro wodne**, a także, rozciągające się w oddali (na płn.) **Pasma Masłowskie** – docieramy do **urządzeń przepustowych tamy**. Jak już wspomnieliśmy wyżej, w **XVII stuleciu działał tu zakład wielkopieczowy**, pracujący najprawdopodobniej w miejscu wcześniejszej kuźnicy żelaza. W 1973 r. ponownie spiętrzone wody rzeki Lubrzanki w Cedzynie, tworząc obecny zbiornik wodny, który tym razem miał służyć celom rekreacyjno-wypoczynkowym. Opuszczamy centralny punkt tamy – kierując się na płn.-zach. – promenadą biegnącą po jej koronie – by dojść do **Ośrodka Sportów Wodnych w Cedzynie**, z którego gościny korzysta słynny **Klub Morski „HORN”**. Instruktorzy Klubu organizują co roku **szkolenia na różne stopnie żeglarskie** oraz **szkolenia, pozwalające uzyskać uprawnienia i umiejętności w dziedzinie innych sportów wodnych**. Na terenie **przystani Klubu HORN** możemy korzystać z **wypożyczalni sprzętu wodnego**. Po drugiej – wsch. – stronie zalewu znajduje się **sezonowa stacja i przystań WOPR**. Skorzystaś tu możemy m.in. z **przystani i wypożyczalni sprzętu wodnego**. Do dyspozycji turystów jest także **strzeżone kąpielisko**. Opodal stacji WOPR znajduje się **ośrodek i przystań kieleckiego Klubu Żeglarskiego „Bryza”**. Klub prowadzi **szkolenia na poszczególne stopnie żeglarskie** w tzw. **Szkole Żeglarskiej „Bryzy”**. Na płd. od stacji WOPR, na plaży otoczonej leśnymi drzewami, znajduje się **kompleks wypoczynkowo – rekreacyjny, zwany „Parkiem Wodnym”,** dysponujący m.in. **dużymi zjeżdżalniami wodnymi, punktem gastronomicznym, strzeżonym kąpieliskiem, wypożyczalnią sprzętu wodnego** (możliwość przejażdżki na **nartach wodnych**) oraz **quadami**. Zmierzamy w kier. płd.-wsch. – czyli, idąc promenadą po tamie zalewu, wracamy na parking, a następnie udajemy się w kier. płn.-wsch., by z parkingu – po schodkach – wejść między sosnowe drzewa, kryjące **Hotel Gromada „Świętokrzyski”**. Zaraz po zagłębieniu się w sosnowy zagajnik, mijamy po lewej sezonowy **Bar Leśny „Pod Sosnami”**. Idąc dalej w kierunku hotelu, mijamy **parking strzeżony**. Widzimy stąd – poprzedzoną obszernym tarasem – **restaurację „Świętokrzyska”**. Żegnamy Hotel „Świętokrzyski”, który dziś dysponuje m.in. 140 miejscami noclegowymi w komfortowo wyposażonych pokojach i apartamentach, nowoczesnymi salami konferencyjnymi oraz Fitness – Clubem, i – mijając wejście główne doń, a następnie przechodząc obok części hotelowej – docieramy do **asfaltowej drogi**

Pasma Masłowskie

dojazdowej, która powiedzie nas – między leśnymi drzewami – w kier. pń.-wsch. – ku kolejnemu obiektowi noclegowo-gastronomicznemu – **Hotelowi „Echo”**. Obecnie jest to hotel nowoczesny, przystosowany zarówno dla gości niepełnosprawnych, jak i pełnosprawnych, dysponujący ok. 100 miejscami noclegowymi – w pokojach 1 i 2 os., apartamentach oraz pokojach tzw. „**ekonomicznych**” i „**rodzinnych**” – a ponadto restauracją, kawiarnią (także letnią), salami konferencyjnymi i bankietowymi, sauną, siłownią, salą masażu i salą rehabilitacyjną. Obok – po przeciwnej stronie drogi dojazdowej (którą zmierzamy) – w otoczeniu leśnych drzew – ujrzymy **zadaszony krąg ogniskowy** poprzedzony **oryginalną, drewnianą, rzeźbioną ludycznie bramą**. Utrzymując obrany wcześniej kierunek i trzymając się tej samej drogi, opuszczamy teren Hotelu Echo, by prawie natychmiast wkroczyć w dziedzinę sąsiedniego **Hotelu „Uroczysko”**. Hotel ten dysponuje m.in. 100 miejscami noclegowymi – w pokojach 1 i 2 os., apartamentach i pokojach typu studio, restauracją, kawiarnią, salami konferencyjnymi, sauną, siłownią, stołami bilardowymi, kortem tenisowym, boiskami do gry w siatkówkę i koszykówkę, rowerami oraz miejscem ogniskowym. Idąc wzdłuż Hotelu Uroczysko, mijamy po prawej stronie drogi **parking strzeżony** i docieramy do skraju lasu oraz ogrodzenia, za którym widać już drogę asfaltową – prowadzącą od zalewu w kierunku miejscowości Leszczyny.

Zalew w Cedzynie

ATRAKcje NAJBliższej OKOLICy

Wola Kopcowa. Przy głównej ulicy osady znajdziemy – **pochodzącą z 2. poł. XIX w. – kaplicę p.w. św. Józefa Robotnika. Niestachów.** Przy głównej ulicy – w pobliżu miejscowej **szkoły** – znajduje się **pomnik, upamiętniający nocną walkę oddziału partyzanckiego AK „Wybraniec”, pod dow. por. Mariana Sołtysiaka ps. „Barabasz”, stoczoną tutaj z Niemcami 7/9 VII 1944 roku**. Na stoku Góry Otrocz, w sezonie zimowym, działa **trasa narciarska – o dł. zjazdu 460 m – dysponująca 5 wyciągami (o łącznej dł. 450 m)**. Stok – czynny w dni powszednie 10:00-20:00, weekend 9:00-21:00 – jest sztucznie naśnieżany, oświetlony i ratrakowany. Jego zaplecze zaś, stanowią: **wypożyczalnia sprzętu, punkt gastronomiczny oraz obszerny parking. Tel. 664 978 173 (dostępny w czasie pracy ośrodka), 664 913 114 (dostępny poza godz. pracy ośrodka).** **Suków.** Wznosi się tu **kościół p.w. NMP Królowej Polski, wybudowany w latach 1930-1936**. W Sukowie znajduje się również **zbiornik wodny** – na

terenie tutejszej piaskowni, a także – stylizowany na drewnianą karczmę – hotel z restauracją. Tel. 41 307 38 58; www.korbowakoliba.pl.

RADY PRAKTYCZNE

W ośrodkach sportów wodnych nad zalewem w Cedzynie, ceny za wypożyczenie sprzętu pływającego kształtują się następująco: rower wodny – 10 – 12 zł (1 godz.), kajak – 8 – 10 zł (1 godz.), kajak na spływ – ok. 30 zł za dobę (przystań HORN), łódź wiosłowa – 8 – 12 zł (1 godz. – WOPR), przejazdka łodzią motorową – ok. 20 zł (15 min. – WOPR), jacht Omega – ok. 20 zł (1 godz., ok. 15 zł każda następna godz.; ok. 75 zł za cały dzień – przystań HORN), deska surfingowa z żaglem – ok. 20 zł (1 godz. – HORN). Oprócz ww. usług – na terenie przystani HORN – zapłacimy m.in. za: parking – 2 – 5 zł (dzień), jednorazowe wodowanie jachtu – ok. 10 zł, miejsce ogniskowe – ok. 40 zł (bez drewna), ok. 70 zł (z drewnem), namiot gastronomiczny – ok. 40 zł (dzień), naukę żeglowania na desce – ok. 40 zł (1 godz.), wynajęcie terenu – na imprezę okolicznościową (ok. 250 zł – dzień), regaty (ok. 250 zł – dzień, a dodatkowo za obsługę – ok. 50 zł – osoba/dzień). Klub Morski HORN, ul. Jasieńskiego 20, 25 – 346 Kielce; tel. 603 304 106; e-mail: biuro@klubhorn.pl. Punkty gastronomiczne nad zalewem znajdziemy m.in. na terenie przystani HORN oraz „Parku Wodnego”. W trzygwiazdkowych hotelach Cedzyny ceny pokoi – z pełnym węzłem sanitarnym (ze śniadaniem – tzw. szwedzki stół) – za dobę kształtują się następująco: pokój 1 os. – 90 – 160 zł, pokój 2 os. – 150 – 230 zł, zaś apartament – 220 – 350 zł. Postój na hotelowych parkingach – w zależności od czasu pobytu na nich – kosztuje: do 3 godz. – 3 – 5 zł, od 3 godz. – 8 – 12 zł, doba hotelowa – 10 – 15 zł. W hotelowych restauracjach za przyzwoity obiad zapłacimy 35 – 50 zł. Hotel Gromada „Świętokrzyski” – tel. 41 302 21 11, 368 24 99, e-mail: cedzynahotel@gromada.pl, www.gromada.pl/hotelcedzyna. Hotel „Echo” MUSI – tel. 41 302 21 07 (08), e-mail: hotelecho@oit.pl, www.hotelecho.oit.pl. Hotel „Uroczysko” – tel. 41 368 11 16, 696 494 843, e-mail: rezerwacja@hotel-uroczysko.com.pl, www.hotel-uroczysko.com.pl.

Zalew w Cedzynie

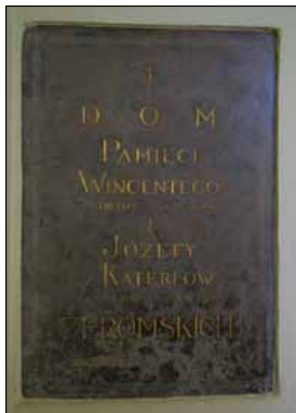
Z parkingu w Cedzynie wyjeżdżamy – skręcając w prawo – na drogę, biegnącą w kier. płn. – wsch. (kier. św. Katarzyna) – wzdłuż wsch. linii brzegowej zalewu, a następnie wyjeżdżamy do miejscowości Leszczyny. Po prawej mijamy gospodarstwa, mieszczące pokoje gościnne oraz lokal gastronomiczny. Utrzymując kier. wsch., docieramy do – górującego nad skrzyżowaniem z drogą wojewódzką 745 – kościoła parafialnego w Leszczynach, gdzie zatrzymujemy pojazd na przykościelnym parkingu.

LESZCZYNY

Z parkingu wkraczamy na **obszerny plac** i docieramy po chwili do **pomnika, wykonanego z nieręgularnie obrobionego kamiennego bloku, poświęconego poległym tu 19 VII 1943 r. „w nierównej walce z przeważającymi siłami niemieckiego okupanta”** żołnierzom **AK „oddziału dywersji wojskowej Obw. Kielce »Wybraniec»”**. Wracamy pod kościół. **Późnorenesansową leszczyńską świątynię p.w. św. Jacka wzniesiono w pocz. XVII w.** z fundacji biskupów krakowskich – Piotra Tylickiego i Marcina Szyszkowskiego oraz prepozytora kieleckiego – Andrzeja Zagórnego. Uszkodzony podczas pożaru – został przebudowany w końcu XIX w. i zatracił nieco cechy pierwotnego stylu, zyskując jednak wewnętrzną przestrzeń oraz nietuzinkową, eklektyczną formę architektoniczną – łącząc w sobie elementy różnych stylów historycznych (historyzm). Dobudowano doń wówczas **nawy boczne** oraz **przepiękną, wieloboczną wieżę, zwieńczoną neobarokowym hełmem. Kształt pierwotnej, renesansowej świątyni** czytelny jest – w przestrzeni obecnej budowli – pomiędzy nawami bocznymi a wieżą. Wchodzimy do **kruchty** kościoła, gdzie, na lewo od wejścia, znajduje się wmurowana w ścianę **tablica epitafijna z czarnego marmuru, poświęcona** (pochowanym na leszczyńskim cmentarzu) **rodzicom Stefana Żeromskiego – Józefie i Wincentemu Żeromskim**, ufundowana przez córkę pisarza – Monikę Żeromską. Spójrzmy teraz na urokliwe **wnętrze kościoła**, zaś później powoli skierujemy swe kroki ku **XIX – wiecznym ołtarzom – głównemu – z barokowym krucyfiksem**, a potem **bocznemu – z XVIII – wiecznym obrazem św. Jacka** – patrona tejsze świątyni. Wychodząc z kościoła, dochodzimy do bramy, by główną ulicą wsi ruszyć w kier. zach. (kier. Cedzyna) – na **stary parafialny cmentarz**. Mijamy po lewej, stojący rzędem wzdłuż drogi, szumiący starodrzew i docieramy pod **bramę leszczyńskiego cmentarza parafialnego, założonego w XIX w.**, przy której (po lewej), w murze ogrodzeniowym, we wrześniu 2008 r. umieszczono **pamiątkową tablicę, poświęconą pochowanym na tym cmentarzu** (w niewiadomym miejscu) **rodzicom Stefana Żeromskiego**. Groby ich – ziemne, ubogie – nie zachowały się. Do najstarszych, zachowanych nagrobków należą m.in. **grób Teofili i Franciszka Gątkiewiczów z 1875 r.** i **płyta nagrobna Salomei z Sagtyńskich Skłodowskiej z 1882 r.**, na której wyryto: „Istny anioł dla męża, pelikan dla dzieci”. Ów „Istny anioł...”

Kościół w Leszczynach

Tablica w kościele w Leszczynach

to... babka naszej noblistki – Marii Skłodowskiej-Curie – która wraz z mężem Józefem Skłodowskim – gospodarzyła niewielkim majątkiem w sąsiednim Radlinie. Opuszczamy teren cmentarza i wracamy na parking przed kościołem.

ATRAKcje NAJBliższej OKOLICY

BĘCZKÓW. Zobaczyć tu możemy **młyn z 2.poł. XIX w.** i **zabytkowe kapliczki** (w przysiółku **Górka**) oraz ciekawą **skalkę** (znajdującą się na płn. od kościoła – przy skrzyżowaniu dróg), natomiast od wsch.

Lotnisko w Masłowie

Kaplica w Dąbrowie

nad osadą króluje **Góra Stróżna**, zwana także **Strużyną**, a zapisywana też często – **Strużna** (367 m n.p.m.). **MASŁÓW.** Przy **głównej ulicy osady** położone jest **lotnisko Aeroklubu Kieleckiego**, powstałe w okresie międzywojennym. Dnia 3 VI 1991 r. połową mszę świętą, pośród morza wiernych, odprawił tu, podczas swej IV Pielgrzymki do Ojczyzny, Papież Polak – Jan Paweł II. To wiekopomne wydarzenie upamiętnia **tw. „Kamień Pielgrzyma”**, czyli – **ustawiony w 2006 r. na wybrukowanym placu na terenie lotniska – obelisk w formie czarnej, pionowo stojącej, granitowej płyty**. Więcej szczegółowych informacji znajdziemy pod nr tel.: **41 311 08 93**. Powyżej wznosi się **neogotycki kościół parafialny p.w. Przemienienia Pańskiego, wzniesiony w latach 1926-1938. DĄBROWA.** Zobaczyć tu możemy współczesny **kościół parafialny**, a także **drewnianą kaplicę o konstrukcji zrębowej, wybudowaną ok. poł. XIX stulecia**. W okolicy znajdują się znaczne **ślady dużych i mniejszych**

pojedynczych wyrobisk górniczych oraz sporych ich zgrupowań - pozostałości wydobywania rudy żelaza.

RADY PRAKTYCZNE

Przy **głównej ulicy Leszczyn** – od strony wjazdu do Leszczyn z Cedzyny – znajdziemy **tani nocleg** w pokojach gościnnych (cena pokoju – ok. 40zł). Po sąsiedztwie (kilkanaście metrów w stronę Cedzyny) w **lokalu gastronomicznym** będziemy mogli zjeść również niedrogi posiłek (od ok. 15zł do ok. 40zł).

Z **parkingu przed kościołem w Leszczynach** wyjeżdżamy na **drogę 745**, i jedziemy w kier. płn.-wsch. Następnie zjeżdżamy w obniżenie terenu, by przebyć **most na**

Lubrzance i pięć się w górę skłónym zbcza. Docieramy do **skrzyżowania w Mącho-
cicach**, by pokonać je na wprost (w kier. Ciekot, św. Katarzyny i Bodzentyna) i pożegnać
drogę 745, skręcającą w lewo – w kier. m.in. Masłowa. Przecinamy na wprost kolejne
skrzyżowanie. Zbliżamy się do jednego z najpiękniejszych przełomów rzecznych Gór
Świętokrzyskich – **Przełomu Lubrzanki**, płynącej po prawej, która wydarła potężnym
górom, widocznym przed nami, trakt, którym zdążamy. Po prawej chyli się ku nam
Góra Radosowa (451 m n.p.m.), zaś po lewej **Pasma Masłowskie z Klonówką** (473 m
n.p.m.), **Wielkim (Diabelskim) Kamieniem** (460 m n.p.m.) i **Dąbrówką** (444 m n.p.m.).
Wjeżdżamy głębiej w ów malowniczy przełom rzeczny, by, za zakrętem i przystankiem
autobusowym, skrócić w drogę biegnącą w lewo – w górę zbcza – i zatrzymać pojazd
na **parkingu**. Tak oto, znaleźliśmy się w miejscu – stanowiącym mroczno – leśne serce
osady o nazwie **MĄCHOCICE** – określanym jako **PRZEŁOM LUBRZANKI / AMELIÓW-
KA**. W 1901 r. nad Lubrzankę przybyli, powracający z głębi Rosji, Amelia i Hilary Wiesze-
niewscy, którzy zakupili 39 mórg ziemi wydzielonej z folwarku Mąchocice i wybudowali
na zboczu Góry Dąbrówka, schodzącym od zach. ku Lubrzance, pensjonat letniskowy
„Ameliówka”. Gościli tu znane osobistości ze świata nauki, sztuki, literatury i polityki II
RP, także te z tzw. świecznika, jak: prymas Polski – ksiądz kardynał August Hlond, pre-
zydent Ignacy Mościcki czy marszałek Edward Śmigły – Rydz. Opuszczamy **hotelowy
parking** i schodzimy ku **Lubrzance**. Po przekroczeniu drogi odnajdujemy **mostek usta-
wiony nad kamienistym korytem rzecznym Lubrzanki** (znajdujemy się na wysokości
270 m n.p.m.). **Przełom Lubrzanki** – „erozyjne przejście rzeki Lubrzanki między *Pasmem
Masłowskim i Łysogórskim*” – przez wielu uważany jest za najpiękniejszy zakątek Gór
Świętokrzyskich. Ruszamy w górę **Pasma Masłowskiego** – w kier. zach. Przekraczamy
na powrót szosę i drogą dojazdową do hoteli docieramy do pierwszego z nich – znaj-
dującego się po prawej stronie drogi – **Hotelu „Ameliówka”** (Mąchocice Kapitulne 176).
Ceny pokoi za dobę wahają się od ok. 40 zł (domki) do ok. 150 -300 zł w pokojach hote-
lowych ze śniadaniem, **Tel. 41 311 07 97, fax. 41 311 07 98, email: hotel@ameliowka.
pl, www.ameliowka.pl**. Trzymając się nadal asfaltowej drogi dojazdowej, pniemy się
w górę zbcza Dąbrówki, by dojść do kolejnego ośrodka wypoczynkowego – **domków
turystycznych** tzw. **Hostel Lubrzanka**. Za **nocleg od osoby** zapłacimy tu od 20 - 35 zł.
Tel. 41 241 38 77. Maszerując wciąż w górę zbcza Dąbrówki, za kolejnym zakrętem uj-
rzymy okazały, pięknie położony **kompleks hotelowy**, noszący nazwę – nawiązującą
wprost do tytułu powieści S. Żeromskiego – „**Przedwiośnie**”. **Ceny pokoi** wahają się od
ok. 130 zł – w tzw. „**klasie ekonomicznej**” – do ok. 300 zł – w apartamentach (w cenie
pokoju jest śniadanie oraz możliwość korzystania z basenu). Za **obiad** dla jednej osoby
zapłacimy ok. 30 – 35 zł, natomiast za postój pojazdu na **parkingu strzeżonym** – ok.
15 zł za dobę. **Tel. 41 311 17 92; www.hotelprzedwiosnie.pl**. Spod **hotelu** udajemy
się drogą biegnącą w kier. półn., by osiągnąć brzeg lasu i zagłębić się w cieniu jego drzew.
Trzymając się obranego kierunku i drogi – biegnącej przez urokliwy las porastający ramię
Góry Dąbrówki (444 m n.p.m.) – docieramy w rejon granicy lasu i pól, gdzie spotkamy
znaki **turystycznego szlaku pieszego** – **głównego, oznaczonego kolorem czerw-
onym**. Trzymając się jego znaków, docieramy do miejsca, gdzie znaczy się **wąwóz** z dnem
wypełnionym kamieniami – głównie odłamkami kwarcytów. Wąwóz ten nazywany jest

Kamecznicą Mąchocką. Na skrzyżowaniu dróg na skraju lasu skręcamy w prawo, cały czas trzymając się czerwonego szlaku, a następnie w lewo i dochodzimy do **słynnej, okazałej wychodni kwarcytów kambryjskich – zwanej Wielkim (Diabelskim) Kamieniem** (460 m n.p.m.). Poniżej – na skłonie wzniesienia – znajduje się jeszcze jeden **pomnik przyrody nieożywionej – tzw. skałki „Kamieńczyk”,** tworzące 7 – metrowy próg skalny oraz pobliskie skalne urwisko o szer. ok. 40 m i wys. ok. 3 m. Ruszamy dalej za **znakami szlaku czerwonego** – w kier. płn. – zach. – podążając drogą biegnącą linią grzbietu – zwracając uwagę na wspomniane wyżej **wychodnie kwarcytowych piaskowców kambryjskich,** tworzące w niektórych miejscach **reliktową grań górską** – by dojść na **szczyt najwyższego wzniesienia Pasma Masłowskiego – Klonówki** (473 m n.p.m.). **Widok** stąd się rozciągający uważany jest za **jeden z najpiękniejszych w Górach Świętokrzyskich.** Wracamy tą samą drogą – przez Wielki (Diabelski) Kamień – trzymając się **szlaku czerwonego** i ogólnie kier. wsch. – do miejsca, w którym (idąc od Hotelu „Przedwiośnie” leśną drogą) osiągnęliśmy skraj łąk i pól na grzbiecie **Góry Dąbrówki** (444 m n.p.m.). Wychodząc spomiędzy leśnych drzew, ujrzemy znów **przebiegny widok – kolejną urzekającą panoramę Gór Świętokrzyskich.** To **widok na „Żeromszczyznę” – „najścisłej ojczyznę”** Stefana Żeromskiego. Trzymając się **szlaku głównego** – stromo biegnącą ścieżką schodzimy w dół zbocza Dąbrówki, by dotrzeć na powrót do – poprowadzonej przełomową doliną Lubrzanki – **asfaltowej drogi Kielce – Święta Katarzyna.** Żegnamy w tym miejscu **szlak czerwony** i idziemy szosą w prawo w stronę hoteli i parkingów. Trzymając się **szlaku niebieskiego,** docieramy w okolice **Hoteli,** gdzie zostawiliśmy pojazd.

Wyjeżdżamy z powrotem na trakt kielecki, obierając kier. Ciekoty – Święta Katarzyna, by dotrzeć do skrzyżowania z drogą, wiodącą – w lewo – do wsi **Mąchocice – Scholasteria.** Skręcamy w nią i docieramy do słynnej **szkoły – pomnika Stefana Żeromskiego.** Działające w budynku **Szkolne Schronisko Młodzieżowe PTSM** – kategorii I – dysponuje **52 miejscami noclegowymi** i oferuje przez cały rok turystom tanie noclegi w pokojach 2, 3 i 5 osobowych. **Ceny noclegów** za dobę kształtują się następująco: **młodzież szkolna, nauczyciele, studenci** – ok. 15 zł, z pościelą – ok. 21 zł; **pozostali goście** – ok. 19 zł, z pościelą – ok. 25 zł. **Tel. 41 311 11 04, 311 11 05, fax. 41 311 10 64; e-mail: scholasteriaszkola@op.pl; www.ssm.strefa.pl.** Spod szkoły – pomnika S. Żeromskiego wracamy na trakt kielecki, by kontynuować podróż w kier. płn. – kier. Ciekoty – Święta Katarzyna. Przejeżdżamy przez **most na rzece Lubrzance** i powoli wjeżdżamy na szerokie terytorium **Doliny Wilkowskiej.** Pokonawszy kolejny **rzeczny most,** docieramy do **skrzyżowania dróg** w centrum miejscowości **Ciekoty** pięknie położonej u podnóża **Góry Radostowa** (451 m n.p.m.). Pojazd pozostawiamy na **parkingu.**

Widok na Góry Świętokrzyskie spod Schroniska w Mąchocicach Scholasterii

CIEKOTY

Najprawdopodobniej w XVI i XVII w. dymiła tu już huta szkła, w której gorącą robotę nadzorował – jej właściciel – Adam Ciekot. W roku 1696 ziemię tę nabył niejaki Ozga. Po kilku już przeprowadzkach – gdzieś na przełomie lat 60. i 70. XIX w. – przyszedł objąć dzierżawę tutejszego folwarku (lub raczej początkowo poddzierżawę – od niejakiemu Knopfa) Wincentemu Żeromskiemu – ojcu Stefana – przyszłego wybitnego polskiego pisarza. Po śmierci Wincentego w 1883 r. właściciel folwarku zmienił warunki dzierżawy i ubogiemu gimnazjaliście kieleckiemu – Stefanowi Żeromskiemu, wraz z siostrą i macochą, przyszło opuścić Ciekoty, które – ukryte przeważnie pod innymi „zakonspirowanymi” literackimi nazwami – odnajdziemy niemal w każdej książce pisarza – w „*Szyfowych pracach*” na przykład są to Gawronki, w „*Promieniu*” – Niemrawe, w „*Ludziach bezdomnych*” – Głogi, w „*Popiołach*” – Wygnanka, w „*Urodzie życia*” – Ciernie, zaś w „*Przedwiośniu*” – Chłodek.

Z **parkingu** wkraczamy na ogrodzony, uporządkowany i zagospodarowany dziś dla celów edukacyjnych i rekreacyjno – wypoczynkowych teren – **teren Centrum Edukacyjnego „Szklany Dom” – Dworek Stefana Żeromskiego w Ciekotach** – gdzie stały niegdyś zabudowania folwarczne i rodzinny dworek pisarza. Budowli tych, czy ich pozostałości, obecnie już tu nie znajdziemy, ale w miejscu, gdzie stał dom autora „*Szyfowych prac*”, wznosi się dziś **rekonstrukcja typowego, drewnianego dworu polskiego** – z charakterystycznym gankiem – portykiem, którego tympanon tradycyjnie wsparty jest na czterech kolumnach. W środku oglądać możemy również ciekawe wystawy czasowe, m.in. fotograficzne i prezentujące dorobek ludowego rękodziela artystycznego okolicznych twórców. Możemy tu również zobaczyć fotografie rodziców pisarza i inne pamiątki związane z rodziną Żeromskich. Do naszych czasów zachowały się jedynie **resztki ogrodu i sadu**. Odtworzono także **staw**, w którym za czasów pisarza „*przełądał się*” dom jego dzieciństwa i wczesnej młodości. Znajdziemy tu również **pamiątkowy kamienny obelisk, turystyczną wiatę ze stołami, pole biwakowe, krąg ogniskowy, niewielki amfiteatr, urokliwy mostek** nad rzeczką, no i oczywiście „*Szklany Dom*”. Przez lata ród Ozgów stopniowo zagospodarowywał ten kawałek ziemi ubogiej, m.in. odnawiając młyn oraz wystawiając stajnie, chlewy, stodoły, izbę piekarniczą, a także – w poł. XVIII w. – dwór, w którym ponad sto lat później zamieszkała rodzina Żeromskich. Dworek ten – zbudowany z drewna modrzewiowego „*ciosanego w węgiel*”, kryty gontem – wewnątrz posiadał sień, izbę i komorę. Z tegoż dworu, który spłonął w pocz. XX w., zachowała się potężna modrzewiowa belka wspierająca strop – „*siestran*” – z wyciętymi nań ozdobnymi rozetami i napisem: „*Anno Domini 1753, Juli*”

Ciekoty – widok na Łysicę

– która obecnie znajduje się w zbiorach Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego w Kielcach. Obok zrekonstruowanego dworu – opodal jego płd. ścian – stoi **pamiętkowy kamienny obelisk, na którym wyryto okrojony cytat z ostatniego dzieła Stefana Żeromskiego „Puszcza jodłowa”**. Pod koniec 2007 r. rozpoczęto przygotowania do budowy na Żeromszczyźnie **„Szklanego Domu”**. Jesienią roku 2010 był on gotowy i wraz rekonstrukcją dworu polskiego został oddany do użytku. Budowli nadano nowocześniejszą i jednocześnie dość surową formę.

Dworek w Ciekotach

„Szklany Dom” w Ciekotach jest sercem **gminnego Centrum Edukacyjnego**. Idąc za znakami **niebieskiego szlaku turystycznego** (z Cedzyny do Wąchocka) – ruszamy w górę zbocza **Góry Radostowej** (451 m n.p.m.), mając za cel zdobycie jej szczytu, gdzie umieszczono betonowy punkt triangulacyjny. **Góra Radostowa** stanowi część tzw. **Pasma Głównego** Gór Świętokrzyskich i – jak całe niemal owo Pasma Główne – zbudowana jest ze skał okresu kambryjskiego. Z partii szczytowych Radostowej rozciąga się **wspaniały widok**. Na skłonach płd. i wsch. góry znajdują się charakterystyczne wąwozy – o dnach ustatych kamieniami – tzw. **„kamecznice”**. Leżąca po stronie wsch. wzniesienia, określana jest jako **Kamecznica Bęczkowska**, zaś ta po stronie płd., zwie się **Kamecznicą Podmachocicką lub Podmachocką**. Po zach. stronie Radostowej – na skłonach **Pasma Masłowskiego** – usadowiła się wieś **Machocice**, od płd. na jej zbocze wkroczyły zabudowania **Podmachocic**, zaś od płn. – **Ciekot**. Patrząc z Radostowej w kier. płd. – zach., widzimy **wioskę Leszczyny z kościołem św. Jacka**. Na płd. natomiast, widać **Bęczków**, położony u stóp **Góry Stróżnej** (367 m n.p.m.), zwanej też Strużyną. Za Leszczynami i Bęczkowem na płd. rozciąga się **Dolina Kielecko-Łagowska**, za nią zaś sterczą lesiste **grzbiety pasm: Brzechowskiego, Daleszyckiego, Orłowińskiego**

grzbiety pasm: Brzechowskiego, Daleszyckiego, Orłowińskiego i Cisowskiego. Na płn. od Radostowej rozciąga się z kolei **Dolina Wilkowska** – m.in. z Ciekotami i Wilkowem – ograniczona dalej na płn. potężnym, pokrytym gęstym borem **Pasmem Klonowskim z Bukową Górą** (484 m n.p.m.). Doliny z Wilkowską i Kielecko-Łagowską – rozdziela grzbiet **Pasma Głównego Gór Świętokrzyskich** (ciągnąca się na oś wsch. – zach.), którego najwyższa część, zwana **Pasmem Łysogórskim** – poprzedzona **Górą Wymyśloną** (415 m n.p.m.) i **Krajeńskim Grzbietem** z leżącą nań wsią **Krajno** – widoczna jest na wsch. i przyciąga

wzrok potężną, lesistą sylwetką **Łysicy** (612 m n.p.m.) – najwyższego szczytu Gór Świętokrzyskich. Schodzimy w dół zboczy **Radostowej** i wracamy do Ciekot. Docieramy do **parkingu przy Żeromszczyźnie** i udajemy się w dalszą podróż.

ATRAKcje NAJBliższej OKOLICy

BRZEZINKI Znajdziemy tu **ośrodek jeździecki – Świętokrzyski Klub Jazdy Konnej** (Brzezinki 52). Godzina jazdy konnej, to koszt ok. 40 zł. Ośrodek dysponuje również **pensjonatem dla koni**, zaś istoty rodzaju ludzkiego, za stosowną, niewielką opłatą – ok. 40 – 50 zł – skorzystać mogą z **8 miejsc noclegowych w 3 pokojach**. Tel. 41 334 45 88, 608 299 110, e-mail: Krzysztof.sarapata@gmail.com, www.brzezinki.com.pl.

BARCZA Wieś stanowi doskonałą **bazę wypadową** w leśne, urokliwe rejony **Pasma Klonowskiego**. Na zach. krańcu miejscowości, leżącym przy ruchliwej **trasie nr 7** (E-77 – Kraków-Kielce-Warszawa) znajdują się **wyrobiska dawnego kamieniołomu**, (na zach. zboczu Góry Barcza) dziś wypełnione wodą, na terenie których w 1984 r. powstał **rezerwat geologiczny „Barcza”**, o pow. 14, 68 ha. **WYSTĘPA** Na rozdrożu stoi tu **pomnik, w postaci wysokiego, drewnianego krzyża oraz osadzonego u jego podstawy pamiątkowego głazu**, na którym wyryto napis: „*Powstańcowi 1863 roku/ Bohaterowi »Ech leśnych« S. Żeromskiego/ Obywatele wolnej Polski*”. Wart odwiedzenia jest też – niezwykle ciekawy architektonicznie – tutejszy **kościół parafialny p.w. św. Kazimierza**, który zbudowany został na planie dwunastokąta. **KLONÓW** Znajdziemy tu **pomnik, poświęcony 16 mieszkańcom Klonowa zamordowanym 2 VII 1943 r. przez niemieckich oprawców**. Obok rośnie **wiąz górski – pomnik przyrody**. Idąc za znakami **szlaku żółtego** zdobyć możemy **najwyższy szczyt Pasma Klonowskiego – szczyt Bukowej Góry** (484 m n.p.m.). W **partiach szczytowych Bukowej Góry**, gdzie spotkamy znaki **szlaku pieszego, oznaczonego kolorem zielonym** (prowadzącego

Brzezinki

Widok na Łysicę z Klonowa

Bukowa Góra

z łącznej przez Bodzentyn do Starachowic), znajdziemy **urokliwą wychodnię skalną – pomnik przyrody nieożywionej**. Wychodnia ta – nosząca ciekawe znamiona wieźnienia, zbudowana z **piaskowców dewońskich** – tworzy **grupę skalną** o wys. ok. 5 m i dł. ok. 15 m. W 1996 r. rejon Bukowej Góry włączony został do Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Spod **wychodni piaskowców dewońskich**, idąc za znakami **szlaku zielonego** w kier. płd. – wsch., dotrzemy do **drewnianej kapliczki** – którą, wg miejscowej tradycji, ustawiono na grobie żołnierza napoleońskiego – oraz **mogiły partyzanta poległego w 1943 r. – w miejscu zwanym Obrozik**.

RADY PRAKTYCZNE

Parking znajdziemy przy „*Szklanym Domu*” oraz przy **barze „Pstrąg”**. Oba te obiekty, a także położony wyżej **pensjonat „Radostowa”** oraz inne **miejscowe gospodarstwa agroturystyczne**, oferują niedrogie **noclegi** w pokojach o dobrym standardzie. **Ceny noclegu za dobę od osoby: „Szkłany Dom”** – ok. 45 zł w 3 pokojach 2 os. (istnieje również możliwość zakwaterowania w przepięknie położonym zespole domków turystycznych z polem biwakowym w Ameliówce – od 20 – 35 zł) – **tel. 41 241 38 77, e-mail szklanydom@maslow.pl, www.szklanydom.maslow.pl; bar „Pstrąg”** – ok. 25 – 40 zł w 5 pokojach 2 i 3 os. – **tel. 41 311 17 11, 508 229 056, www.ciekoty.wczasypolsce.pl; pensjonat „Radostowa”** – ok. 35 – 40 zł w 12 pokojach 2 os. – **tel. 41 311 22 64; gospodarstwo agroturystyczne „Nad wodą”** – Ciekoty 27 (obok sklepu spożywczego) – ok. 150 zł za wynajęcie jednego z 4 wolno stojących domków (2 pok., łazienka, aneks kuchenny); **inne okoliczne gospodarstwa agroturystyczne** – ok. 30 – 40 zł. Wszystkie ww. **obiekty czynne są przez cały rok** i oferują wiele dodatkowych atrakcji. **Koszt całodobowego wyżywienia w gospodarstwach agroturystycznych**, to ok. 20 – 40 zł. Za **porcję smażonego pstrąga** w ciekockim barze zapłacimy ok. 15 – 35 zł. Za **zorganizowanie kuligu lub konnej przejażdżki bryczką** zapłacimy w gospodarstwach agroturystycznych ok. 10 – 25 zł.

Z **parkingu przy Żeromszczyźnie w Ciekotach** wyjeżdżamy na powrót na drogę Kielce – św. Katarzyna – Bodzentyn i ruszamy nią w kier. wsch. Pokonując most, witamy się z zabudowaniami miejscowości **WILKÓW**. We wsi znajduje się **zabytkowa, murywana kaplica**. Odkrycie w latach 70. XX w. i opublikowanie wierszy dwóch wilkowskich poetek ludowych – Katarzyny Zaborowskiej i Marii Cedro – Biskupowej – rozślawiło dolinę, a niektórzy poczuli nazywać ją „*Doliną Poetów*”. Docieramy do miejscowości **Święta Katarzyna**. Mijając po lewej **budynek szkoły**, dojeżdżamy do skrzyżowania dróg w centrum osady, by zatrzymać pojazd na **parkingu**.

ŚWIĘTA KATARZYNA / ŁYSICA

Większość badaczy, opierając się na słowach legendy, znajdujących potwierdzenie w kronikarskich zapiskach z XV i XVI stulecia, uważa, iż osada tutejsza, mająca początkowo charakter pustelniczego eremu, założona została w końcu wieku XIV przez pana rycerskiego stanu – niejakiego Waclawka, zwanego także Waclawem, Waclawem Polakiem lub Więclawkiem, który, jak podają niektóre źródła, z biskupiego nadania, przejął wieś oraz pustelnię – zamieszkałą uprzednio przez jakowegoś „*astrologa*”. Ten to Wa-

clawek, będący ponoć zawołanym wojennikiem króla Władysława Jagiełły, miał przybyć tutaj, podobno z Podola, Roku Pańskiego 1399, by porzucić żołnierskie rzemiosło, założyć pustelnię, w której stopniowo zaczęli osiedlać się – podobni jemu – skruszeni pątnicy, a także zakonnicy, i do końca ziemskiego żywota oddawać się umartwianiu oraz modlitwie. Według niektórych źródeł, ziemię tutejszą wraz z Łysicą i okolicznymi dobrami, rycerz Waclawek miał otrzymać mocą królewskiego nadania za długoletnią, wierną służbę, a zwłaszcza za walki z Tatarami. Tenże Waclawek miał także, przy pomocy Benedyktynów łysogórskich, wystawić tutaj skromny, drewniany kościółek, w którym poczesne miejsce zajęła figurka Świętej Katarzyny Aleksandryjskiej, przywieziona z Ziemi Świętej. Od tego czasu osadę miano zacząć nazywać Świętą Katarzyną. Z **parkingu** udajemy się w kierunku – znajdującego się po przeciwnej stronie ul. Kieleckiej – **budynku Szkoły Podstawowej w Świętej Katarzynie**, przypominającego swym kształtem architektonicznym solidny staropolski dwór. Budynek ten wzniesiono w 1957 roku. Dziś szkoła w Świętej Katarzynie (od 2006 r.) nosi chwalebne **imię Poetów Doliny Wilkowskiej**. Choć schroniska turystycznego już w szkole nie ma, to zastąpiło je **Niepubliczne Szkolne Schronisko Młodzieżowe PTSM w Świętej Katarzynie**, mieszczące się naprzeciwko – po drugiej stronie ul. Kieleckiej – oferujące gościom przez cały rok ok. 50 miejsc noclegowych w pokojach 2, 3 i 7 os. **Tel. 41 332 34 18, 696 760 765, e-mail: poczta@tanie-spanie.info, www.tanie-spanie.info**. Udajemy się do – położonej dokładnie naprzeciw – prywatnej, kolekcjonerskiej **Galerii Mineralów i Skamieniałości i Szlifierni Krzemienia Pasiastego – „Tajemnice Klejnotów”**. Na **ekspozycję geologiczną** składają się **eksponaty z prywatnej kolekcji państwa Siemońskich – jednej z największych w kraju** – gromadzone przez ponad 20 lat. Do **najważniejszych okazów**, które możemy tu oglądać, należą: niezwykle ciekawa **kolekcja agatów z całego świata**; urzekająca **kolekcja malachitów z Konga**; przepiękna **kolekcja kamieni szlachetnych**; wspaniałe **amonyty i trylobity**. Niemalو miejsca na wystawie poświęcono **geologii świętokrzyskiej**. Możemy tu podziwiać m.in. fantastyczne **okazy z – wielokrotnie nagradzanej na wystawach minerałów, unikatowo szlifowanej – kolekcji krzemienia pasiastego** – zwanego dziś także „**świętokrzyskim kamieniem jubilerskim**”. Przechodząc przez wszystkie pomieszczenia wystawy, docieramy do pomieszczenia ostatniego – **przymuzealnej szlifierni**. Galeria Mineralów i Skamieniałości otwarta jest **codziennie w godz. 9.00 – 19.00**. **Tel. 41 311 21 16, 501 282 697; www.swkatarzyna-muzeum.pl**. Po sąsiedzku z Galerią Mineralów i Skamieniałości – po tej samej stronie rzeczonoj ulicy – wznosi się okazały **obiekt noclegowo-gastronomiczny**, noszący swojsko brzmiącą nazwę „**Baba Jaga**”. **Tel. 41 311 22 26**. Chod-

Galeria Mineralów i Skamieniałości
w Świętej Katarzynie

nikiem, biegnącym wzdłuż ul. Kieleckiej, ruszamy w górę tejże ulicy – zdążając w kier. pld. Przekraczamy ulicę, by odwiedzić – położony naprzeciw – „**Wieczernik**” – **Dom Rekolekcyjny Księży Pallotyńów (Kielecka 33)**. **Nowoczesny, piętrowy budynek** otoczony jest **przestronnym, zamkniętym obszarem zieleni**. Dom rekolekcyjny dysponuje **pokojami 2 i 4 os. Koszt pobytu od osoby za dobę**, to ok. 25 – 30 zł, a z wyżwieniem – ok. 45 – 50 zł. Ośrodek Pallotyńów czynny jest przez cały rok. **Tel./fax. 41 311 22 20, 311 20 11; e-mail: wieczernik@pallotyni.org, www.wieczernik.pallotyni.org**. Ruszamy dalej chodnikiem w górę ulicy Kieleckiej, by dotrzeć do – stojącego tuż przy ulicy (po lewej jej stronie) – **drewnianego domu z przeszklonym ganeczkim, oznaczonego numerem 12**. Ten niepozorny budynek ma niepoślednie znaczenie historyczne, bowiem odegrał przełomową rolę w kształtowaniu się na ziemiach polskich rodzimego krajoznawstwa. I choć dziś oglądamy stan obiektu po przebudowie, to właśnie w jego wnętrzach na pocz. XX stulecia zorganizowano **pierwsze schronisko turystyczne na terenie zaboru rosyjskiego**. Powstanie tegoż schroniska było ściśle związane z powołaniem w tym czasie (w 1906 r.) w Warszawie **Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego**. Już w niespełna dwa lata (w marcu 1908 r.) później powołano jego oddział w Kielcach. Uroczyste otwarcie tego jednoizbowego schroniska odbyło się 28 VIII 1910 roku. Ruszamy w górę ulicy, by dotrzeć do – położonego po sąsiedzku, po tej samej stronie drogi (Kielecka 4a) – **Sklepu regionalnego**, oferującego szeroki wybór **pamiątek, upominków i materiałów krajoznawczo-turystycznych**, a także dodatkowo **produkty spożywcze**. Na terenie, gdzie dziś znajduje się Sklep regionalny, jeszcze w XIX w., jak podają źródła, stała karczma. Ruszamy dalej w górę ul. Kieleckiej i docieramy po chwili przed **wejście główne** prowadzące do wnętrza **klasztoru i kościoła p.w. św. Katarzyny**. Fundatorem tutejszego kościoła i klasztoru był biskup krakowski – Jan z Rzeszowa, który erygował kościół 20 I 1478 roku. Tenże sam Jan Rzeszowski „*do istniejącego kościoła z wieżą na św. Katarzynie dobudował klasztor, oddał erem Bernardynom, a roku pańskiego 1480 dnia 10 maja w otoczeniu 18 kanoników uroczyście ich tu wprowadził...*”. Dekretem pierwszego biskupa kieleckiego – Wojciecha Jana Józefa de

Boża Wola Górskiego – z dnia 15 VI 1815 r. klasztor nadany został Bernardynom. Zespół klasztorny – po przebudowach, spowodowanych głównie zniszczeniami po pożarach – dawno temu zatracił pierwotne formy architektoniczne. Dobudowane od zach. do fasady kościoła w 1633r. **późnorenesansowe obejście krużgankowe**, okalające niewielki wirydarz, ocalałe z pożaru 1847 r., stanowi obecnie jedyne, tak okazałe i wyraźnie widoczną, zabytkową część. **Krużgankowe obejście** posiada **sklepienie kolebkowo-krzyżowe** i zachowały się w nim **późnorenesansowe, kamienne porta-**

Klasztor i kościół w Świętej Katarzynie

le z ok. 1633 roku. Ze **wschodniej części krużganków** prowadzą wejścia do kościoła oraz do **rozmównicy klasztornej**. Wchodzimy do **kruchty w przyziemiu wieży**, pokonujemy niewielkie schodki, by stanąć przed **misternie kutą, rozsuwaną** – zabezpieczającą wejście do świątyni – **XVIII – wieczną kratą**. Kościół zyskał obecne wyposażenie w latach 80. XX w., kiedy to przeprowadzono remont wraz z dostosowaniem do potrzeb liturgii posoborowej. Wnętrze kościółka rozświetla **sześć okien**. W **prezbiterium** królujecie (jak to zwykle bywa) **ołtarz główny świątyni**, a właściwie ściana ołtarzowa, pokryta płytami jasnego piaskowca szydłowieckiego, ozdobiona centralnie – umieszczonym nad **ozdobnym tabernakulum** – sporych rozmiarów **drewnianym krzyżem**. Pod **chórem organowym**, zobaczyć możemy wiekowe **kamienne tablice epitafijne**. **Drewniana, polichromowana figura patronki** kościoła znajduje się obecnie **na prawym (płd.) filarze łuku tęczowego**.

Idziemy wzdłuż drewnianego płotka oraz **starego klasztornej muru pokrytego gontem**, okalającego **klasztorne gospodarstwo**. Zmierzamy do widocznych przed nami na wprost **drewnianych bram Świętokrzyskiego Parku Narodowego**. Idąc za znakami **szlaku czerwonego**, przekraczamy **bramę główną Parku** (tę po prawej). Wkraczamy na **teren Puszczy Jodłowej**. Zaraz po przekroczeniu bramy ŚPN, po prawej stronie drogi, widzimy **pomnik z czerwonego piaskowca, poświęcony ofiarom niemieckiej zbrodni ludobójstwa**. Na lewo od pomnika znajdują się **dwie zbiorowe mogiły**, kryjące szczątki ok. 42 – 50 ofiar. Maszerujemy za znakami **szlaku czerwonego** do skrzyżowania leśnych dróg, przy którym wznosi się **pomnik** – największego piewcy przyrody Gór Świętokrzyskich – **Stefana Żeromskiego**. Po chwili docieramy do **polany, źródła i kaplicy**, mających wspólnego patrona – **św. Franciszka**. Woda bijąca z tegoż źródła charakteryzuje się stałą temperaturą – ok. 6°C. Od wieków miejscowa ludność wierzyła w lecznicze działanie wody ze źródła św. Franciszka, przypisując jej wręcz cudowne właściwości. Mocy tejże źródlanej wody upatrywano głównie w leczniczym działaniu na choroby oczu (m.in. łagodzeniu zapalenia spojówek). Przechodzimy do – wznoszącej się nieco powyżej źródła – **kaplicy p.w. św. Franciszka z XIX wieku**. Idąc w kier. płd. za znakami **szlaku czerwonego** – ruszamy w głąb Puszczy Jodłowej, ku szczytowi Łysicy (czas wędrówki – ok. 1h – spokojnym marszem). Docieramy do – znajdujących się tuż pod szczytem Łysicy – **gołoborzy**. Miliony lat wstecz wierzchołki Gór Świętokrzyskich wysokością dorównywały szczytom najwyższych obecnie gór. Gołoborza powstała w czasie zlodowacenia północno – polskiego, kiedy to na powierzchni znajdowały się jedynie wyższe partie gór. W plejstocenie, w warunkach mroźno – wilgotnego klimatu peryglacjalnego, woda nieustannie zamarzała i odmarzała w szczelinach

Kaplica p.w. Św. Franciszka w Świętej Katarzynie

Łysica

skął, co powodowało zwiększenie objętości lodu i stopniowe rozszerzanie tychże szczelin, a w konsekwencji prowadziło do rozpadu skały. Według starych podań, w noc świętojańską, na łysickich gołoborzach zbierać się miały na swym głównym zlocie wiedźmy, przybywające tu z bliskich, a także bardzo odległych stron... Idąc za znakami **szlaku czerwonego**, po przebyciu ok. 100 m, osiągamy szczyt Łysicy o wys. 612 m n.p.m. – o czym informuje nas **drewniany, wysokościowy, zgrabnie zadaszony, słupek**. Jak już wiemy, **Łysica jest najwyższym szczytem Gór Świętokrzyskich**. Góra ta ma kształt owalny, ukoronowany **dwoma wierzchołkami – Łysicą i Agatą**. Gołoborze pod szczytem Łysicy jest już dosyć mocno zarośnięte. Wierzchołek Łysicy wieńczy od 1930 r. **potężny, drewniany krzyż**. W 1922 r. utworzono na terenie Łysicy ścisły rezerwat przyrody, w którym ochroną objęto głównie – istniejące tu wspaniałe drzewostany jodłowe, jodłowo – bukowe i bukowo – jodłowe o charakterze pierwotnym, a także unikatowe gołoborza. Rezerwat początkowo liczył niewiele po-

nad 100 ha, jednak w latach następnych rozpoczęto przygotowania do utworzenia na terenie Łysogór Parku Narodowego, który powołano dopiero w 1950 roku. W jego skład weszła oczywiście Łysica, stanowiąca ścisły rezerwat przyrody. Obecnie, po kolejnych powiększeniach, dawny rezerwat, zwany dziś **Obszarem Ochrony Ścisłej „Łysica”**, sięga aż do podnóża Łysej Góry (Łyśca – św. Krzyża) i jest największym OoŚ Parku – jego powierzchnia wynosi 1 186 ha.

Propozycja dalszej wycieczki pieszej Idąc grzbietem góry w kier. wsch. – za znakami **szlaku czerwonego**, po przejściu ok. 700 m możemy dotrzeć do sterczącej dokoła **grani skalnej, będącej reliktową wychodnią kwarcytów łysogórskich, stanowiącą drugi wierzchołek Łysicy, zwany skałą Agaty** (608 m n.p.m.). Pod wierzchołkiem znajduje się **gołoborze Agaty**. Od skały Agaty rozpoczyna się zejście w **Przełęcz Kakonińską** (522 m n.p.m.). Ruszamy zatem ku rzeczonyj przełęczy łysogórskim grzbietem, idąc za znakami **szlaku czerwonego** w kier. wsch., by – po pokonaniu podejścia na kolejną **przełęcz, zwaną czasem Przełęczą św. Mikołaja lub Michała** (536 m n.p.m.) – dotrzeć do **drewnianej, XIX – wiecznej kapliczki p.w. św. Mikołaja**. Dalej **szlak czerwony** wiedzie na Święty Krzyż. Przy kapliczce św. Mikołaja ma swój początek **turystyczny**

szlak pieszy, oznaczony kolorem niebieskim, prowadzący przez **Kakonin, Bieliny – Pasmem Bielińskim** – na **Wał Małacentowski**. My jednakże zawracamy, i wędrujemy – **szlakiem czerwonym** w kier. zach. – tą samą drogą znów na **szczyt Łysicy**, skąd – również tą samą drogą i trzymając się znaków **szlaku czerwonego** – schodzimy w dół zboczem góry. Docieramy na powrót na **polanę – do kapliczki i źródła św. Franciszka**. Stąd – trzymając się **szlaku czerwonego** – docieramy na **skraj Puszczy Jodłowej – przy drodze Kielce – Bodzentyn (drodze 752)**. Tutaj ujrzemy kolejną **zabytkową – murowaną, krytą gontem, kapliczkę Janikowskich, zwaną najczęściej kapliczką Żeromskiego**. Wzniesiono ją najprawdopodobniej w końcu XVIII stulecia – jako **kaplicę grobową**, bowiem jeszcze w 1.pół. XIX w. istniał w tym miejscu **cmentarz grzebalny**, utworzony w roku 1723. Jej fundatorem jest dziedzic pobliskich włości – Wincenty Fekkerusz Dysma Janikowski, który – wraz ze swą żoną Teklą z Krzywickich – został w 1.pół. XIX w. pochowany w podziemnej krypcie tejże kaplicy. Na wewnętrznej płn. ścianie kapliczki zobaczymy potrzaskane i zlepione w całość **marmurowe epitafium „W. Wincentego D. Janikowskiego”**. A dlaczego „**kapliczka Żeromskiego**”? Odpowiedź jest prosta – wystarczy spojrzeć na płd. wewnętrzzną ścianę kapliczki, by dostrzec **specjalnie zachowany – nieobielony – czytelny jeszcze do dziś – podpis gimnazjalisty Żeromskiego i jego kolegi ze szkolnej ławy – Jana Strożeckiego, wryty tu w tynku podczas wakacji 1882 r. – dnia 2 sierpnia**. Wyrazem pamięci o bojownikach o Niepodległą są – znajdujące się przed wejściem do kapliczki – **dwie mogiły**, z których jedna zawiera **szczątki powstańca styczniowego**, zaś druga – **prochy partyzanta**, zamordowanego przez Niemców w 1943 roku. Naprzeciwko kapliczki Żeromskiego (Janikowskich) – po drugiej stronie ul. Kieleckiej – tuż przy chodniku znajduje się **XVIII – wieczna, drewniana, kryta gontem, niewielka kapliczka p.w. św. Józefa**. Ruszamy w dalszą drogę – idąc chodnikiem, biegnącym wzdłuż ul. Kieleckiej – zgodnie ze **znakami szlaków: czerwonego i niebieskiego**. Skracamy w prawo, mijamy po lewej **leśniczówkę**, a następnie poprzez **obszerny parking** docieramy do **Ośrodka Wypoczynkowego „Jodelka” (Kielecka 3)**. Ten, niewątpliwie ciekawy architektonicznie, **piętrowy obiekt** – z wysokim, zagospodarowanym poddaszem, poprzedzony dość **przysadzistą, także piętrową wieżą, zwieńczoną iglicą, z arkadową loggią** w jej przyziemiu, ocieniająca wejście główne – został wybudowany w 2.pół. lat 50. XX w., jako **Dom Wycieczkowy – schronisko – PTTK im. Aleksandra Janowskiego**. Dziś do dyspozycji gości jest **ok. 100 miejsc noclegowych w – 2, 3 i 4 os. – pokojach**. Tel. 41 311 21 11, 601 821 910, fax. 311 21 12, e-mail: jodelka@hoteljodelka.pl, www.hoteljodelka.pl.

Kapliczka Żeromskiego (Janikowskich) w Św. Katarzynie

ATRAKCJE NAJBLIŻSZEJ OKOLICY

Idąc w kier. pld., za **szlakiem czerwonym**, dotrzemy pod tzw. **Pomnik Partyzantów Ziemi Kieleckiej, dłuta Zofii Bimer – Wolskiej**, odsłonięty w 1962 roku. Rozpociera się stąd **jeden z najpiękniejszych widoków w Górach Świętokrzyskich**. Przy dobrej pogodzie rozciąga się stąd rozległy widok na leżącą pod nami – na zach. – **Dolinę Wilkowską** i zamykający ją od płn. potężny maszyn lesistego **Pasma Klonowskiego**. Na pld. zaś, widać część **Pasma Łysogórskiego** (i Głównego) z **Krajeńskim Grzbietem i Radostową**. Na zboczach tejże części **Pasma Głównego** rozlokowane są **poszczególne części wsi Krajno**. **KRAJNO** Poniżej pomnika, przy **drodze 752**, znajduje się **XIX – wieczna, drewniana kapliczka Jezusa Miłosiernego**, zaś dalej **przydrożny kamienny krzyż z 1882 roku**. Stąd widać już **maszty i liny górnej części wyciągu i stoku ośrodka narciarskiego „Sabat Krajno”**. Zjazd ma dł. 1000 m i szer. 100 m, wytyczony jest na stoku o wys. 405 m n.p.m. Od niedawna można tutaj podziwiać miniatury najsłynniejszych na świecie budowli i nie tylko. **Tel. 602 217 920, biuro@sabatkrajno.pl, www.sabatkrajno.pl**. Idąc za znakami **szlaku czerwonego** dotrzemy na **grzbiet Góry Wymyślonej** (415 m n.p.m.), gdzie znajdziemy **wychodnie kambryjskiego piaskowca kwarcytowego**, skąd rozciąga się również wspaniały, bardzo rozległy widok. Wymyślona rozpoczyna **Krajeński Grzbiet**, poprzedzający nam widok na Łysicę. Tuż za przystankiem autobusowym **„Wymyślona II”** znajduje się **pomnik, poświęcony pamięci, mieszkających niegdyś w Krajinie, poetów ludowych – Rozalii i Wojciecha Grzegorzczaków**. Miejscowy **kościół parafialny p.w. Chrystusa Króla**, wybudowano w 1934 roku. Kościół ten posiada bardzo ciekawą – **głównie neoromańską** – **formę architektoniczną**, a ozdobą jego wnętrza jest **obraz Chrztu Chrystusa z 2. poł. XVIII stulecia**. Niedaleko, przy drodze do Kielc, ustawiono **pomnik, poświęcony pamięci 28 mieszkańców Krajna zamordowanych przez Niemców 4 VI 1943 roku**. Szykujemy się do drogi w kierunku Bodzentyna. Jednakże dotrzeć tam możemy również, idąc za znakami **szlaku niebieskiego** (prowadzącego z Cedzyny do Wąchocka) w kier. ogólnie płn. – wsch. Szlak powie dzie nas poprzez **dziłki, pofałdowane ostępy Puszczy Jodłowej** – m.in. obok urokliwego **Obszaru Ochrony Ścisłej ŚPN „Czarna Las”**.

Krajeński Grzbiet

RADY PRAKTYCZNE

Parking w Świętej Katarzynie znajdziemy w centrum osady, pod klasztorem, a także przy tutejszych gospodarstwach agroturystycznych i ośrodkach wczasowych – **największy** z nich znajduje się przy **Ośrodku Wypoczynkowym „Jodelka”**, za postój na nim samochodu osobowego zapłacimy ok. 2 zł, zaś autokaru ok. 10 zł. Za **nocleg** od osoby zapłacimy od ok. 25 zł (w schronisku turystycznym za ok. 7 zł możemy dodatkowo otrzymać świeży komplet pościeli) do ok. 70 zł (ze śniadaniem) – w zależności od rodzaju i standardu miejsca noclegowego. Przyzwoity już **obiad** kosztował nas będzie ok. 25 – 30 zł. Bilety wstępu do budynku, mieszczącego **wystawę geologiczną** oraz **szlifiernię krzemienia pasiastego**, to koszt ok. 2,5 – 4 zł. Święta Katarzyna położona jest częściowo na terenie ŚPN, a głównie w jego otulinie. **Opłata za wstęp na teren ŚPN** wynosi: jednorazowy wstęp – bilet zwykły 6 zł, bilet ulgowy 3 zł; tygodniowy wstęp – bilet zwykły 12 zł, bilet ulgowy 6 zł. Ulga 50% przysługuje: uczniom i studentom, emerytom i rencistom, osobom niepełnosprawnym, żołnierzom służby czynnej. Główne **przystanki autobusowe**, skąd odjeżdżają (średnio co godzinę) **BUS – y** i autobusy PKS, znajdują się w centrum osady – spod „*Wieczernika*” Pallotyńów odjeżdżają głównie w kierunku Kielc, zaś z przystanku po przeciwnej stronie ulicy – głównie w kierunku Bodzentyna i Starachowic.

Z parkingu wyjeżdżamy na główną ulicę Świętej Katarzyny – **drogę 752** – ruszając nią w dół – ku płn. – w kier. Bodzentyna. Opuszczamy zatem „*Zakopane Gór Świętokrzyskich*”. Po lewej stronie drogi podziwiamy **przepiękny widok na Pasma Klonowskie**. Jadąc dalej w stronę Bodzentyna, wjeżdżamy na teren przysiółka **Wzorki**. Przy zakręcie drogi 752, po prawej jej stronie, widzimy **kolejną zabytkową kapliczkę, która nosi wezwanie św. Antoniego**, wg niektórych źródeł **pochodzącą z XVII wieku**. Znak przy drodze informuje nas, że wjeżdżamy znów na **teren Świętokrzyskiego Parku Narodowego**. Po lewej – wzdłuż naszej drogi – biegnie granica **Obszaru Ochrony Ścistej ŚPN „Mokry Bór”**. Las po prawej stronie drogi rzędzie, ukazując podmokłą łąkę, którą rzeczka **Czarna Woda**, zbierając po drodze pomniejsze strugi. Zmierza ona w kier. **OOŚ „Czarny Las”**. Przecinamy **Pasma Klonowskie**, jadąc w obniżeniu terenu pomiędzy górami – Psarską (415 m n.p.m.) – po lewej, i Miejską (426 m n.p.m.) – po prawej. Także po prawej stronie drogi, mijamy widoczną **leśniczówkę, w której, wg wielu źródeł, w październiku 1939 r. zatrzymał się mjr H. Dobrzański „Hubal”,** konfiskując mapy Gór Świętokrzyskich i wydając się na prowadzenie przeciwko Niemcom walki partyzanckiej na tych terenach. Wyjeżdżamy z lasu, zjeżdżając jednocześnie w **Dolinę Bodzentyńską**, którą toczy swe wody **rzeka Psarka**, mijamy zabudowania **Podgórze** i podziwiamy wspaniałe krajobrazy. Po lewej rozpościera się widok m. in. na **Psary – Starą Wieś**, zaś po prawej na zbocza **Miejskiej Góry**. Po prawej mijamy – najpierw – **stok narciarski z wyciągiem**, urządzony na zboczu Góry Miejskiej, zaś potem – na niewielkim wzniesieniu oddalonym nieco od drogi – **bodzentyński kirkut – cmentarz żydowski** (uporządkowany

Prezentacja biżuterii z krzemienia pasiastego

i zadbane). **Drogą 752**, która na tym odcinku stanowi **ul. Kielecką** miasta **Bodzentyn**, wjeżdżamy w obniżenie rzeki Psarki, przecinając skrzyżowanie z ulicami: **Suchedniowską** – po lewej i **Szermentowskiego** – po prawej. Mijamy po lewej **most na Psarce** i **pomnik, upamiętniający bohaterów II wojny światowej**, a następnie, trzymając się wciąż ul. Kieleckiej, która skręca na lewo, dojeżdżamy do Dolnego Rynku (Pl. Żwirki), gdzie parkujemy pojazd.

BODZENTYN

Biskup krakowski Bodzanta w poł. XIV w. przeniósł swoją siedzibę z sąsiedniego Tarczka kilka kilometrów na zachód – w miejsce, w którym się znajdujemy, zakładając miasto Bodzentyn. Biskup Bodzanta, oprócz kościoła parafialnego, pobudował tutaj dwór obronny i wytyczył rynek z siecią ulic, co jest czytelne w obrazie miasta do dziś. W 2. poł. XIV w. biskup Florian z Mokrska wznosi w Bodzentynie obronny zamek z kamienia oraz opasuje miasto takimiż murami obronnymi. Charakterystyczny, senny, jakby przenoszący w inny wymiar czasoprzestrzeni, **małomiasteczkowy układ urbanistyczny – krajobrazowy Bodzentyna**, a zwłaszcza starego miasta, robi na człowieku z wyobraźnią duże wrażenie. Tworzy go siatka prostokątnych uliczek, łącząca **oba rynki (Górny i Dolny)**, **pozostałości średniowiecznych murów obronnych** i sztandarowych budowli biskupiego miasta, **niska małomiasteczkowa zabudowa** z wieloma jeszcze domami – drewnianymi i murowanymi – posiadającymi **charakterystyczne przejezdne sienie** z bramami o półokrągłym wykończeniu oraz wspaniała panorama Gór Świętokrzyskich otaczająca stary gród nad Psarką. Do najważniejszych zabytków Bodzentyna należy niewątpliwie **zamek biskupów krakowskich, wzniesiony w 2. poł. XIV w. i przebudowany w XVI stuleciu** z fantazją właściwą renesansowym mistrzom architektury. Obecnie to jedynie ruiny, lecz niezwykle malownicze. Do dziś przetrwały **resztki murów obwodowych trzech, otaczających wewnętrzny dziedzińiec, skrzydeł zamkowych**, wzniesionych na planie podkowy oraz **pozostałości murów obronnych**. Najlepiej zachowaną częścią zamku jest fragment zachodni **skrzydła południowego** – ze **wspaniałym, renesansowym portalem bramy wjazdowej** (u dołu potężne, starte **odboje**, amortyzujące niegdyś uderzenia kół pojazdów konnych), wykonanym – bez użycia zaprawy

Ruiny zamku w Bodzentynie

– z ciosów czerwonego piaskowca zaklinowanych własnym ciężarem. Uwagę zwracają też **otwory okienne z zachowanymi od zewnątrz resztkami ozdobnej kamieniarki**, nawiązującej do renesansu.

Niezwykle ciekawym obiektem jest również **gotycki kościół p.w. Wniebowzięcia NMP i Św. Stanisława Biskupa**, wybudowany z fundacji kardynała Zbigniewa Oleśnickiego w XV stuleciu. Przy wejściu do kruchty – na ścianie nawy – znajduje się **kamienna tablica, upamiętniająca złożenie w tej świątyni ofiary Mszy Świętej i wygłoszenie Słowa Bożego przez metropolitę krakowskiego – Kardynała Karola Wojtyłę – dnia 25 V 1974 roku**. Obok **gotyckiego ostrołukowego portalu**, wiodącego do **kruchty kościoła**, wmurowano natomiast **tablicę, poświęconą pamięci czołowego malarza polskiego wieku XIX – Józefa Szermentowskiego – ur. w Bodzentynie w 1833 roku**. We wnętrzu świątyni na szczególną uwagę zasługują m.in.: **renesansowy ołtarz główny, wykonany w XVI w. dla katedry wawelskiej, przeniesiony później do Kielc, a następnie do Bodzentyna; unikatowy, gotycki tryptyk Zaśnięcie Marii, namalowany w pocz. XVI wieku, sklepienia kolebkowe z lunetami z późnorenesansową ramową dekoracją stiukową, gotycka chrzcielnica z 1492 r., rokokowe ołtarze boczne, gotycka rzeźba tzw. Pięknej Madonny, pochodząca z ok. 1430 r., barokowe, drewniane stalle, okazały renesansowy nagrobek biskupa krakowskiego – Franciszka Krasieńskiego z płaskorzeźbioną postacią zmarłego, wykonany w czerwonym marmurze węgierskim i piaskowcu, drewniane, barokowe ołtarze przy wspaniałym łuku tęczowym, piękne XVII i XVIII – wieczne obrazy**. Obok świątyni natomiast, znajdują się m.in.: **fragmenty miejskich murów obronnych i kościelna dzwonnica z XVII w. – nadbudowana w 1848 r. – z renesansowym portalem**.

Ołtarz główny w kościele p.w. Wniebowzięcia NMP i Św. Stanisława Biskupa w Bodzentynie

Będąc w Bodzentynie koniecznie trzeba zejść do zabytkowej **zagrody Czernikiewiczów z pocz. XIX w.** – części Muzeum Wsi Kieleckiej. Zagroda założona została w 1809 r. przez Jana Czernikiewicza – zamożnego gospodarza i należała do najokazalszych w mieście. W skład zagrody wchodzi: **budynek mieszkalny, budynki gospodarcze i wozownia**, które – wraz z **drewnianym ogrodzeniem** – tworzą zwarty czworobok. Nieopodal znajduje się **kościół Świętego Ducha, wzniesiony w pocz. XVII w.**, jednakże w jego formie architektonicznej zdecydowanie dominuje styl gotycki. Po płd. stronie świątyni – rozciąga się **teren dawnego cmentarza grzebalnego**. Przy kościele rosną **okazałe lipy – pomniki przyrody**. Obok stoi budynek **dawnej plebanii (orga-**

Kościół Św. Ducha w Bodzentynie

nistówki), w którym jesienią 1914 r. mieściła się kwatera Komendanta Legionów – Józefa Piłsudskiego.

Turystów przyciągają też **bodzentyńskie cmentarze: cmentarz żydowski (kirkut)** z zachowanymi częściowo macewami; **cmentarz żołnierzy armii niemieckiej, austrowęgierskiej i rosyjskiej, poległych w czasie I wojny światowej; cmentarz parafialny** z bardzo ciekawymi przykładami zabytkowej rzeźby nagrobnej i odlewów żeliwnych, gdzie znajdują się również mogiły żołnierzy Napoleona, powstańców stycz-

niowych, żołnierzy podziemia niepodległościowego i ofiar represji okupantów w lat 1939-1945. Na uwagę zasługuje m.in. **zabytkowy, imponujący, niezwykle urokliwy, XIX – wieczny grobowiec rodziny Zalewskich** – dzierżawców majątku w pobliskich Sieradowicach – w postaci kurhanu porośniętego darnią z przepięknym, kamiennym, neogotyckim obeliskiem. Z tej zacnej rodziny wywodzi się m.in. Andrzej Zalewski – żołnierz AK na Kielecczyźnie, popularny dziennikarz, ekolog i meteorolog, znany głównie jako prezenter pogody w Polskim Radiu – zmarły w 2011 r. i pochowany w Warszawie.

W Bodzentynie swoją siedzibę ma **dyrekcja Świętokrzyskiego Parku Narodowego**, na terenie której znajduje się **ścieżka przyrodnicza „Stawy biskupie”** o dł. 0,5km. Gospodarstwo biskupie na wzgórzu zamkowym połączone było z folwarkiem Podzamcze (obecnie teren Dyrekcji ŚPN). W rzeznaczonych stawach – sadzawkach – hodowano ryby, służyły też celom przeciwpożarowym i gospodarczym. Ulicą Kielecką powracamy do pierwszego przystanku naszej wędrowki po Bodzentynie, czyli **Dolnego Rynku – Pl. Żwirki**, gdzie pozostawiliśmy pojazd i skąd wyruszymy w dalszą wędrowkę po lysogórskich drogach.

ATRAKcje NAJBliższej OKOLICy

TARCZEK Tutejszy romański **kościół parafialny p.w. św. Idziego** jest jednym z najstarszych kościołów na Kielecczyźnie. Istniejący kościół wzniesiony został w pocz. XIII w. – najprawdopodobniej na zrębach świątyni z XII stulecia. Jest to budowla romańska, jednonawowa, orientowana, powstała z surowych ciosów piaskowca. W ołtarzu głównym znajduje się przepiękny **renesansowy tryptyk z ok. 1540 roku**. Spośród elementów wystroju i wyposażenia kościoła uwagę zwraca m.in. **gotycka płaskorzeźba z XVI w.**, a także **romańska chrzcielnica**. Pozostałe **elementy** pochodzą z **XVII i XVIII wieku**. **ŚWIĘTOMARZ** Obecny, **gotycki kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP** wzniesiony został w latach 1367 – 1434 na miejscu poprzedniej drewnianej świątyni, wybudowanej być może już w XI w. i będącej w Małopolsce środkowej jednym z najstarszych kościołów parafialnych pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny. Świątynia tutejsza została przebudowana, m.in. w XIX wieku. Gotycki, jednonawowy, murywany

z kamienia kościół opięty jest przyporami i nakryty dwuspadowym dachem, zwieńczonym sygnaturką. Nad drzwiami wiodącymi do **kruchty** zachowała się, ryta w ścianie gotyckim alfabetem, wyeksponowana na elewacji, **łacińska inskrypcja**. Zachowały się też **trzy ostrołukowe portale gotyckie**. Z wyposażenia wnętrza kościoła uwagę zwracają m.in.: **późnobarokowy ołtarz z 1. poł. XVIII w. oraz kamienne chrzcielnice – gotycka i barokowa**. **ŁOMNO** Świadkiem historii jest **zespół budynków podworskich z urokliwym, XVIII – wiecznym parkiem szumiącym starodrzewem**. **PAW-
ŁÓW** Obejrzyć tu możemy m.in. **neogotycki, XIX – wieczny kościół p.w. św. Jana Chrzyciela, murowaną kaplicę z 1905 r.**, a także – poniżej **cmentarza** z ciekawymi, zabytkowymi nagrobkami – **zespół podworski z XIX w. z parkiem**, przyciągającym magią **starodrzewu**. **KAŁKÓW-GODÓW** Zwiedzić tu możemy jedno z najmłodszych (tworzone od 1983 r., ciągle w budowie), a zarazem największych w Polsce, sanktuariów – **Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej Królowej Polski Matki Ziemi Świętokrzyskiej**. Na terenie o pow. ok. 9 ha znajdują się tu m.in.: **dwupoziomowy kościół, monumentalna Golgota – Panteon Męczeństwa Narodu Polskiego; Szopka Betlejemską, Dom im. Jana Pawła II, Droga Krzyżowa**, a nawet **ZOO**. Działa tu ponadto obszerny **Dom Pielgrzyma z miejscami noclegowymi**, a na uboczu – nad brzegiem zbiornika wodnego „**Wióry**” – znajduje się zespół domków – erem, w którym można znakomicie odpocząć od wszystkiego, co niesie ze sobą życie w mieście. **Tel. 41 272 18 88; www.kalkow.radom.opoka.org.pl**.

RADKOWICE Do naszych czasów dotrwał w Radkowicach **zespół podworski**, w skład którego wchodzi m.in.: **dwór z 2. poł. XIX w., stodoła z poł. XIX w. oraz pozostałości parku z XVIII w.**, przekształconego w XIX w., w którym rosną m.in. **3 ok. 300 – letnie wiązy – pomniki przyrody**. Na uwagę zasługuje też miejscowy **kościół parafialny p.w. Matki Bożej Częstochowskiej**. Ten drewniany kościół został wzniesiony w 1621 r. w Miedzierz pod Końskimi, a w latach 1958 – 1962 rozebrany i przeniesiony w obecne miejsce. Zachował on częściowo grube, XVII – wieczne szyby – tzw. „**gomółki**”. Na płd. od Radkowic znajduje się **rezerwat geologiczny „Wąwóz Chmielowiec”** – zbocze wzniesienia poprzecinane jest tu licznymi lessowymi wąwozami, dodatkowo znajdują się tu niewielkie jeziora oraz tereny bagienne z miej-

Kościół w miejscowości Świętomarz

Lessowy wąwóz w Radkowicach

kościół został wzniesiony w 1621 r. w Miedzierz pod Końskimi, a w latach 1958 – 1962 rozebrany i przeniesiony w obecne miejsce. Zachował on częściowo grube, XVII – wieczne szyby – tzw. „**gomółki**”. Na płd. od Radkowic znajduje się **rezerwat geologiczny „Wąwóz Chmielowiec”** – zbocze wzniesienia poprzecinane jest tu licznymi lessowymi wąwozami, dodatkowo znajdują się tu niewielkie jeziora oraz tereny bagienne z miej-

scami lęgowymi ptaków. **SIERADOWICE** Wsch. skrajem wsi biegnie **turystyczny szlak pieszy, oznaczony kolorem niebieskim** (Cedzyna – Wąchock). Idąc za jego znakami w kier. płn., dotrzemy w pobliżu szczytu **Góry Sieradowskiej** (390 m n. p. m.). Drogę na wierzchołek Góry Sieradowskiej przemierzał często latem 1885 r. młody sieradowicki gubernator – Stefan Żeromski. Na pamiątkę położono tu w latach 80. XX w. **kamienną płytę z wrytymi na niej słowami Żeromskiego z „Dzienników”**. Przeważająca część masywu Góry Sieradowskiej, wznoszącej się w **Paśmie Sieradowickim**, leży w granicach **Sieradowickiego Parku Krajobrazowego** – o pow. 11,5 tys. ha (strefy ochronnej 13,7 tys. ha). Poniżej szczytu Góry Sieradowskiej – na jej płn. zboczach – na pow. 197,67 ha, w 1995 r. utworzono **leśny rezerwat przyrody „Góra Sieradowska”**. **Szlak niebieski** wiedzie dalej w kier. płn. – do kolejnego **rezerwatu leśnego, zwanego „Wykus”**. To tutaj w czasie okupacji niemieckiej znajdowało się **główne obozowisko Świętokrzyskich Zgrupowań AK „Ponury – Nurt”**. Kapliczka, we wnęcie której znajduje się **obraz Matki Boskiej Bolesnej z Wykusu**, wraz z rozmieszczonymi w okolicy **symbolicznymi mogiłami i pomnikami**, opatrzonymi odpowiednimi cytatami i symbolami, tworzy swoiste **„partyzanckie sanktuarium”**. **Wykus** – leśne uroczysko, wzgórze 326 m n. p. m., należące do najwyższych w tej puszczańskiej okolicy – od 1978 r. na pow. 53 ha objęte jest ochroną częściową jako **rezerwat przyrody**. Idąc za znakami **szlaku niebieskiego** w kier. płn. – wsch., możemy dotrzeć do tzw. **„Polany Langiewiczza”**. Znajduje się tu m.in. **pamiątkowy obelisk, upamiętniający Powstańców Styczniowych i nawiązujący do wspólnych idei walki z lat 1863 – 1864 i partyzantów II wojny światowej**. **SIEKIERNO** Największą atrakcją turystyczną wsi jest, znajdujący się przy miejscowej **leśniczówce**, niewielki **zespół parkowy o pow. 0,34 ha, stanowiący użytek ekologiczny**. Jest on pozostałością po – działającej w Siekiernie w latach 1826 – 1831 – Szkole Leśnej Praktycznej, będącej oddziałem Szkoły Szczególnej Leśnictwa w Warszawie (działającej w latach 1818 – 1831). **WZDOŁ** Niewątpliwie najważniejszym zabytkiem Wzdolu jest **kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP, wzniesiony w 1687 roku**. Jednakże pierwszy kościół wybudowano tu jeszcze przed rokiem 1357. Obecny kościół wzniesiono z fundacji Teresy i Bernarda Servalli – rodziny włoskich kuźników i górników, sprowadzonych na te tereny przez biskupów krakowskich. Kościół jest **barokowy**, mury i orientowany. W **ołtarzu głównym** znajduje się bardzo ciekawy **obraz Wniebowzięcia NMP, namalowany w 1696 roku**. W pobliżu tutejszej szkoły stoi **okazały kamienny obelisk, poświęcony zamordowanym przez Niemców 11 IV 1943 r. mieszkańcom Wzdolu**. Ze Wzdolem – Konią od zach. sąsiaduje **Wzdół – Wiącka**

Kościół we Wzdole

Szkoła Wrażliwości

i niewielki, urokliwie położony nad **Psarką**, przysiółek **Kapkazy**. Działa tu nietypowe **gospodarstwo agroturystyczne** z tzw. **Szkołą Wrażliwości**. Gospodarze organizują tu m.in. warsztaty ceramiczne, pokazy wypieku chleba, gry terenowe i przejażdżki furmanką. Odbывают się tu również niecodzienne spektakle teatralne w plenerze i występy przeróżnych grup muzycznych (tel. 41 254 82 48, www.kapkazy.art.pl). Powstało też „**Muzeum miedlenia lnu**”. Przy trasie **751** (drodze do Suchedniowa) – znajduje

się **kapliczka p.w. św. Barbary z poł. XIX w.**, wystawiona tu na cześć swojej patronki przez górników, wydobywających w okolicy rudę żelaza. Warto zatrzymać się na parkingu przy kapliczce, by podziwiać rozciągający się stąd **wspaniały widok na Dolinę Bodzentyńską oraz Pasma – Klonowskie i Łysogórskie**. **ORZECZÓWKA** Znajduje się tu kolejne nietuzinkowe **gospodarstwo agroturystyczne**, w którym zwiedzić możemy – ponoć „**jedyne w Polsce, a może i w Europie**” – „**Muzeum Siekier**”. W gospodarstwie znajduje się także **kuźnia**, w której możemy oglądać pokazy i nauczyć się sztuki kowalstwa oraz płatnerstwa. Gospodarz zajmuje się również ziołolecznictwem, wyrabiając m.in. przeróżne nalewki (tel. 603 427 282; www.orzechowka.prv.pl). Natomiast idąc z parkingu – za znakami rozpoczynającego się tu **pieszego szlaku turystycznego, oznaczonego kolorem czarnym** – dotrzeć możemy w pobliże szczytu **Góry Kamień Michniowski** (435 m n. p. m.), na terenie której w 1978 r. utworzono – na pow. 10,50 ha – **rezerwat leśny** o ochronie częściowej, nazwany „**Kamień Michniowski**”.

Widok na Pasma Klonowskie spod kapliczki św. Barbary

Zobaczymy tu **naturalne wychodnie kwarcytowych bloków skalnych** o dł. ok. 200 m. W rejonie tym czytelne do dziś są **ślady działalności dawnych górników**, poszukujących tu rudy żelaza. Przez teren rezerwatu przebiega również **szlak niebieski**, wychodzący z pld. części Suchedniowa, a następnie prowadzący poprzez te leśne tereny **Sieradowickiego Parku Krajobrazowego** i wiodący do Suchedniowa (do jego centralnej części). Idąc za jego znakami w kier. wsch., a następnie ptn. – wsch., dotrzemy do **kompleksu leśnego, zwanego „Czarnym Lasem**”. Idąc dalej **niebieskim szlakiem** w kier. ptn. – wsch. i podziwiając **pomnikowe okazy drzew**, dotrzeć możemy do – znajdującego się przy rozstaju dróg – **źródła „Burzący stok**”, będącego **pomnikiem**

przyrody nieożywionej. **MICHNIÓW**

W dniach 12 i 13 VII 1943 r. niemieccy oprawcy dokonali tu jednej z najbardziej okrutnych pacyfikacji na ziemiach polskich. Zastrzelono i spalono żywcem wówczas 203 osoby, wśród których było ponad 50 kobiet i ponad 40 dzieci. Dziś znajduje się tu – w centrum wsi – **Muzeum Martyrologii Wsi Polskiej**, stanowiące od 1999 r. **Oddział Muzeum Wsi Kieleckiej**, na terenie którego zobaczymy możemy m.in.: **zbiorową mogiłę**; **pomnik „Pieta Michniowska”**; muzealny

Muzeum Martyrologii Wsi Polskiej

Dom Pamięci; **kaplicę p.w. św. Małgorzaty**; **symboliczny cmentarz męczeńskich wsi polskich** z ponad 200 krzyżami upamiętniającymi skrwawione polskie wsie, w tym te z dawnych Kresów Wschodnich. **Tel. 664 517 718; 41 254 51 62.** **PSARY** Miejskowy **kościół parafialny p.w. MB Pięknego Miłości** w latach 1979-1986 dobudowany został do – **istniejącej tu od 2. poł. XIX w.** – **kaplicy św. Rozalii**. W miejscu dawnej bazy Kótek Rolniczych – naprzeciw posesji nr 94 – znajduje się **plac, gdzie stała psarska szkoła elementarna**, w której przyszły polski pisarz światowej sławy – **Stefan Żeromski** – rozpoczął swoją przygodę z edukacją. Szkoła w Psarach istniała od 1865 roku. Trzymając się **znaków zielonych – szlaku pieszego** – dotrzemy na teren **Psar – Podlesia** – by osiągnąć wysunięty kraj wsch. zbocza Bukowej, zwany **Lisim Ogonem**, i stanąć na skraju lasu. Rozciąga się stąd jeden z najpiękniejszych **widoków** na **Dolinę Wilkowską**

RADY PRAKTYCZNE

Główny parking Bodzentyna znajduje się na **Pl. Żwirki** – Dolnym Rynku – zajmując całą niemal jego powierzchnię (parkowanie jest nieodpłatne). Za **nocleg** od osoby zapłacimy od ok. 14 – 18 zł w schronisku turystycznym – w zależności od rodzaju pokoju (gdzie dodatkowo za ok. 6 zł możemy otrzymać świeży komplet pościeli) do ok. 30 zł – w okolicznych gospodarstwach agroturystycznych (gdzie całodzienne wyżywienie kosztuje ok. 35 – 45 zł) Za **obiad** zapłacimy ok. 25 – 50 zł. **Bilety wstępu do zabytkowej zagrody Czernikiewiczów w Bodzentynie** kosztują: 2 zł – normalny, 1 zł – ulgowy. Zagroda otwarta jest dla zwiedzających od wtorku do niedzieli w godz. 9.00 – 17.00, z tym, że – w przypadku, gdyby brama wejściowa była zamknięta, należy udać się do opiekuna obiektu – na ul. 3 Maja 15. Karnet 10-zjazdowy – na **bodzentynskim stoku narciarskim z wyciągiem** – czynnym pn-pt 10:00-22:00, sob-niedz 9:00-22:00 – kosztuje ok. 30 zł (**tel. 606 259 272; www.nartybodzentyn.pl**). W **karczmie przy stoku** możemy zjeść niedrogi – ok. 20 – 30 zł – smaczny, tradycyjny posiłek. Główne **przystanki autobusowe**, skąd odjeżdżają też co kilkanaście minut **BUSy** i **autobusy PKS** w różnych kierunkach, znajdują się na Dolnym Rynku. Przez Bodzentyn przebiegają **turystyczne szlaki piesze: niebieski** – z Cedzyny do Wąchocka oraz **zielony** – z Łącznej do Starachowic; a także **turystyczne szlaki rowerowe: czerwony „Przez Góry Świętokrzyskie”** – z Cedzyny do Opatowa i **czarny** – „**Szlak Architektury Obronnej**” – biegnący z Kielc we wsch. rejonu Gór Świętokrzyskich.

oraz **pasma – Masłowskie i Łysogórskie**, zaś na tle Łysogór widać **góry Pasma Kłownowskiego – Psarską i Miejską**. Stąd blisko już do **pamiątkowej płyty, poświęconej zamordowanym przez Niemców mieszkańcom osady**. W miejscu tym, 19 V 1943 r., niemieccy żandarmi rozstrzelali – wg różnych przekazów – 8 – 9 mieszkańców wsi. Poniżej – na śródleśnej polanie – ulokowano **Centrum Usług Satelitarnych Psary**. Stacja jeszcze kilka lat temu uznawana była za jedną z najnowocześniejszych obok podobnych instalacji naziemnych w Niemczech i Anglii. Jednak technika rozwija się błyskawicznie i dziś „**gwiazdne miasteczko**” w Psarach, które przegrało bój z telefonią komórkową, jest powoli demontowane.

Z Dolnego Rynku wyjeżdżamy w **ul. Kielecką (droga 752)** i zdążamy nią do **skrzyżowania dróg przy moście na rzece Psarce**, by tu skręcić w lewo – w **ul. Szermertowskiego (droga 751)** – i ruszyć nią w kier. pld.-wsch. – w kier. Nowej Słupi. Mijamy **skrzyżowanie z ulicami** – Południową (z prawej) i Świętokrzyską (z lewej), a następnie, trzymając się **trasy 751** i obranego kierunku, dojeżdżamy do zabudowań wsi **Dąbrowa Górna, zwanej też Poduchowną**. Po prawej stronie **drogi 751** mijamy **zabytkową kaplicę z 1917 r.** i dojeżdżamy do skrzyżowania dróg – na lewo dojazd do **Grabkowa**, zaś na prawo – do **Dąbrowy Dolnej, zwanej też Skarbową**. Na zach. krańcu osady znajduje się piękna **zabytkowa, drewniana, piętrowa leśniczówka z pocz. XX w. z budynkami gospodarczymi**, będąca siedzibą **Stowarzyszenia na Rzecz Odnowy Wsi „Odnowica”**, stworzonego przez grupę osiadłych tu artystów. Spektakle, wernisaże, koncerty i potańcówki, cieszące się dużym zainteresowaniem uczestników oraz gości z różnych stron świata, odbywają się w – specjalnie do tego celu przystosowanej – **stodole**. Jeżeli zaś chodzi o – leżący po lewej stronie drogi – **Grabków**, to znajduje się tu słynna **hodowla wielu wspaniałych odmian lilii** (istnieje tu możliwość zakupu sadzonek liliowców). Mijamy skrzyżowanie dróg pomiędzy Dąbrową Dolną a Grabkowem i – przejeżdżając przez **most** przerzucony nad **Czarną Wodą** – zbliżamy się do zabudowań miejscowości **Wojciechów**. Sunąc obniżeniem **Doliny Dębniańskiej**, dojeżdżamy do miejscowości **Jeziorko**. Następnie wjeżdżamy do wsi **Mirocice**. Zdążając nadal **drogą 751** w kier. pld. – wsch., wjeżdżamy pomiędzy zabudowania sąsiedniej miejscowości **Baszowice**. Znajduje się tu **teren podworski z resztkami parku**, gdzie rosną ponad 100 – letnie dęby i lipy. Warto zwrócić uwagę na – stojącą w pobliżu **zbiornika wodnego**, po prawej stronie **drogi 751 – rokokową, kamienną, polichromowaną figurę św. Jana Nepomucena z 2. poł. XVIII wieku**. **Drogą 751** (która na terenie osady nosi miano **ul. Bodzentyńskiej**) wjeżdżamy do **Nowej Słupi** i docieramy wprost do **Rynku**.

NOWA SŁUPIA / ŚWIĘTY KRZYŻ

NOWA SŁUPIA

Osada położona u stóp Łysej Góry, będąca w starożytności (czyli od ok. II w. p.n.e. do ok. IV w. n.e.) centralnym ośrodkiem prastarego zagłębia metalurgicznego, stworzonego i prowadzonego najprawdopodobniej przez ludy germańskie, stanowiące główną substancję etniczną kultury przeworskiej.

Inscenizacja w Parku Kulturalno-Archeologicznym w Nowej Słupi

Wytopy rudy żelaza odbywały się w prymitywnych, jednorazowych piecach, zwanych dymarkami.

W okresie wędrówki ludów i upadku cesarstwa zachodniorzymskiego na terenie Gór Świętokrzyskich, podobnie jak na większości obszarów ziem polskich, nastąpił najprawdopodobniej głęboki kryzys osadniczy, a najpewniej w VI w. n.e. docierają tu Słowianie. Obecnie w tym miejscu powstało na poszerzonym terenie Centrum Kulturowo-Archeologiczne, w skład

którego wchodzi: amfiteatr, część doświadczalna wytopu żelaza, obozowisko legionistów rzymskich i osada starożytna hutników. Dalszy rozwój Słupi związany jest mocno z funkcjonowaniem na szczycie Łyśca słowiańskiego przedchrześcijańskiego ośrodka kultu, a następnie z powstaniem tam i działalnością benedyktyńskiego opactwa, które – najprawdopodobniej od XIV w. – staje się najważniejszym polskim sanktuarium, gdzie przybywają rzesze pątników, by pokłonić się słynnym relikwiom Drzewa Krzyża Świętego. Starożytni hutnicy pozostawili na terenie Ziemi Świętokrzyskiej bardzo wiele śladów po dymarkach, a kilkadziesiąt z nich możemy zobaczyć wewnątrz **pawilonu Muzeum Starożytnego Hutnictwa im. M. Radwana**, w postaci **zabezpieczonego stanowiska archeologicznego**. W muzeum obejrzymy także inne **ciekawe eksponaty, ślady oraz ekspozycję, ukazującą metody pracy hutników zamieszkujących ongiś tę piękną ziemię**. Obok muzeum znajduje się **ogrodzony teren o pow. ok. 1 ha, zwany „Piecowiskiem”, na którym zrekonstruowano starożytną osadę hutniczą i gdzie prowadzone są eksperymentalne wytopy**. Tutaj też organizowana jest **coroczna impreza plenerowa, zwana „Dymarkami Świętokrzyskimi”,** połączona z pokazami wytopu rudy żelaza wg starożytnej technologii oraz ożywianiem różnych warsztatów rzemieślniczych i gospodarczych z tamtej epoki. Obecnie realizowany jest projekt budowy w tym miejscu, na poszerzonym terenie, **„Parku Kulturalno-Archeologicznego”** – zakładający powstanie m.in. amfiteatru, części doświadczalnej wytopu żelaza, obozowiska legionistów rzymskich i osady starożytnych hutników.

W Nowej Słupi zwiedzimy również **cmentarz parafialny, położony przy ul. Opawskiej**, na którym możemy podziwiać **zabytkowe, wspaniale rzeźbione, kamienne oraz żeliwne nagrobki**, a także ciekawe **grobowce katakumbowe**. Znajdują się tu również groby żołnierzy AK, **mogiła powstańców styczniowych i partyzantów z lat II wojny światowej**, **cmentarz wojenny z lat 1914-1915**, na którym pochowano 474 żołnierzy armii rosyjskiej oraz niemieckiej i austrowęgierskiej. Ponadto na terenie cmentarza parafialnego pochowano 479 skazańców z więzienia na Świętym Krzyżu, zmarłych

w latach 1921-1938. Na uwagę zasługuje też **Rynek** Nowej Słupi, który wyznaczyły, co widoczne jest w jego nieregularnym obrysie, pradawne trakty komunikacyjne – biegnące tędy w stronę Kielc, Tarczka i Bodzentyna, Ilży, Opatowa i Sandomierza oraz Łagowa. To na ich przecięciu powstała nowa – przeniesiona ku zachodowi – osada o nazwie Słupia, nazwana Nową Słupią (w odróżnieniu od sąsiedniej – położonej nieco na wsch. – Starej Słupi), skupiająca pierwotnie swą zabudowę w ścisłej okolicy obecnego rynku. Do dziś możemy oglądać tu **elementy architektury małomiasteczkowej** – m.in. w postaci **przejezdnych sieni z drewnianymi bramami** – przeszczepiane nawet na grunt domostw wznoszonych współcześnie. Najważniejszym zabytkiem Nowej Słupi jest bezsprzecznie **kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca, wzniesiony w 1678 roku**. Pierwotny drewniany kościółek istniał tu najprawdopodobniej już w XIII w., a jego wystawienie związane było najpewniej z **biegącym tędy bezpośrednio na Łysiec szlakiem pątniczym**. Obecnemu kościołowi nadano formę architektoniczną – renesansową, określaną najczęściej jako późnorenesansowa, ponieważ świątynia, wznoszona ponad 20 lat, powstała już w okresie przejściowym od renesansu do baroku, określanym jako manieryzm. **Plac przykościelny**, stanowi też w głównej mierze **teren dawnego – czynnego od średniowiecza aż po XIX stulecie – przykościelnego cmentarza grzebalnego**, czego świadectwem są zachowane tu **zabytkowe kamienne nagrobki**. Ponadto zobaczyć tu możemy m.in. **symboliczne mogiły bohaterów walk narodowowyzwoleńczych XIX i XX w. oraz ofiar II wojny światowej**, a także **zagadkową – nietypową, kamienną, dość topornie ciosaną – rzeźbę przedstawiającą, wg badaczy problemu, postać kobiecą w mitrze lub koronie na głowie, a nazywaną „Babą”, „Królową Jadwigą”, czy też „Żoną Emeryka”**. Wewnątrz świątyni, do której wchodzi **wczesnobarokowy, kamienny portal**, zobaczyć możemy m.in. **ołtarz główny, wykonany w poł. XVIII w. z czarnego marmuru**, którego centralną część zajmuje **krzyż z rzeźbą Chrystusa, dwa kunsztownie żłobione ołtarze boczne, ozdobione XVII – wiecznymi obrazami**, a także **tablice, poświęcone pamięci żołnierzy AK**. Powyżej – również przy ul. Świętokrzyskiej – znajduje się **piętrowy XVIII – wieczny budynek, zwany „Opatówką”, przy którym widoczne są także pozostałości po XVI – wiecznym kościele p.w. św. Michała, w postaci zachowanych, odsłoniętych fundamentów**. Obiekt ten, okazały i urokliwy – kryty szerokim, czterospadowym, gontowym dachem – nazywany też **„Domem opata”** – mieścił niegdyś w swych wnętrzach szpital, probostwo szpitalne, a następnie benedyktyńską szkołę.

Natomiast u samych bram Puszczy Jodłowej – powyżej Muzeum Starożytnego Hutnictwa – znajdziemy **budynek Szkolnego Schroniska Młodzieżowego PTSM „Pod Pielgrzymem”, wzniesiony w okresie międzywojennym**, a także **kamienną figurę kłęczą-**

Figura Emeryka w Nowej Słupi

cego pielgrzyma, zwanego Emerykiem (przesuwającą się ku szczytowi Łyśca – jak głosi legenda – o jedno ziarnko piasku rocznie; ponoć, gdy figura dotrze do celu, nastąpi koniec świata), która jest osobliwym drogowskazem, kierującym turystów i pątników na szczyt Łysej Góry – Świętego Krzyża. Z **parkingu w Nowej Słupi** możemy (jeżeli mamy taką możliwość) odesłać pojazd wraz z kierowcą na **parking w Hucie Szklanej**, by po zdobyciu Łyśca zejść do Huty i stamtąd wyruszyć do następnego punktu naszej wycieczki – **Bielin**; lub zejść ze szczytu góry z powrotem do Nowej Słupi, by stąd udać się autem do Bielin. Z Nowej Słupi możemy wejść **„traktem królewskim” na szczyt Łysej Góry** – trzymając się znaków **szlaku pieszego niebieskiego** (z Pętkowic na św. Krzyż), a także **urokliwych, drewnianych, wykonanych w formie przydrożnych kapliczek, ozdobionych ludowymi rzeźbami, Stacji Drogi Krzyżowej** (wiodącej spod kościoła parafialnego w Nowej Słupi pod same mury świętokrzyskiego klasztoru) – **uważanej za najstarszą (znaną) w Polsce i jedną z najstarszych w Europie**. Już przed dotarciem na wypłaszczenie partii szczytowej Łyśca zauważymy – widoczne po obu stronach drogi (jak się powszechnie przyjmuje na podstawie badań archeologicznych) – **pozostałości przedchrześcijańskiego wału kultowego**, usypanego z kamieni – jak podają niektóre źródła – być może już w pierwszych wiekach naszej ery przez ludy germańskie, trudniące się na terenie Łysogór wytopem żelaza, a rozbudowanego w okresie ok. VIII – X w. przez osiadłą tu ludność słowiańską. Ten potężny wał kamienny, w formie elipsy (o dł. ok. 2 km, wys. ok. 3,5 m, na który zużyto ponad 32 tys. m³ kamienia), opasywał część szczytowej góry, oddzielając miejsce kultu tam funkcjonujące od reszty terenu. Natomiast wyżej – na skraju rozległej polany na grzbiecie Łysej Góry – zobaczymy **ślady kamiennego fundamentu, stanowiące zachowany fragment podstawy kopca, wzniesionego i poświęconego we wrześniu 1861 r.** – podczas wielkiej przedpowstaniowej manifestacji patriotyczno – religijnej, odbywającej się wówczas na Łyścu – na cześć księcia A.J. Czartoryskiego. Kamień z rozebranego kopca wykorzystano potem przy wznoszeniu – widocznej obok – **groty Matki Bożej** z figurą Maryi umieszczoną w obszernej wnęce. Natomiast po prawej – przy Drodze Królewskiej i drodze na Polanę Bielnik – znajduje się **drewniana, kryta gontem, zabytkowa kapliczka, zwana „Kapliczką Dąbrówki”**. Według tradycyjnych przekazów, wzniesiono ją w miejscu niewielkiej romańskiej rotundy lub drewnianego kościółka, który miał być pierwszą chrześcijańską świątynią na Łyścu. Ufundowano ją ponoć już w X w. przez żonę Mieszka I – Dobrawę, zwaną później Dąbrówką – jeszcze przed powstaniem opactwa i osiedleniem się tutaj Benedyktynów. Skrajem polany, zajmującej partię szczytową Łyśca, przecinając Drogę Królewską, biegnie granica **Obszaru Ochrony Ścisłej „Święty Krzyż”**, obejmującego poł. i półn. stok grzbietu góry i zajmującego obecnie pow. 465,26 ha. Idąc drogą odchodzącą na lewo, dotrzemy do **Polany Bielnik**, na skraju której znajdują się **więzienne cmentarze. Cmentarz skazanców więzienia na Świętym Krzyżu, które istniało w części budynków klasztornych w okresie zaborów i II RP – od 1884 do 1939 r.** Obok znajduje się uporządkowany cmentarz jeńców sowieckich, zamordowanych od jesieni 1941 r. do wiosny 1942 r. przez Niemców – w założonym przez nich obozie jenieckim (w budynkach klasztornych), będącym faktycznie obozem zagłady. Śmierć poniosło ok. 6 tys. żołnierzy Armii Czerwonej, niedawnych jeszcze sojuszników Hitlera i współokupantów Polski. . .

ŚWIĘTY KRZYŻ – ŁYSIEC – ŁYSA GÓRA

Jak już wiemy, naukowcy twierdzą, że w czasach przedchrześcijańskich na szczycie Łysej Góry znajdowała się pogańska świątynia, w której za czasów słowiańskich miano oddawać cześć bożkom związanym z siłami przyrody. Najczęściej wymienia się bóstwa, noszące nazwy: Łada, Boda i Lela, albo – Świst, Poświst, Pogoda oraz Lelum i Polelum. Nie mamy dziś pewności, kiedy dokładnie na szczycie Łysej Góry stała pierwsza chrześcijańska świątynia. Naukowcy spierają się o to po dziś dzień, jednak większość z nich uważa, że kościół i klasztor benedyktyński wzniesiono tu najprawdopodobniej za czasów panowania Bolesława Krzywoustego, czyli w 1. poł. XII w. Kwestionując tym samym chyba najśłynniejszą, a rozpropagowaną przez J. Długosza

Św. Krzyż - święty gaj pogański

– legendę łysogórską, zwaną też legendą benedyktyńską, powstała najprawdopodobniej w końcu XIV w., związaną z Bolesławem Chrobrym i królewiczem węgierskim – św. Emerykiem (1007-1031), który miał ofiarować Benedyktom z Łysej Góry relikwie Drzewa Krzyża Świętego. Według tejże legendy, fundatorem klasztoru tutejszego miałby być w roku 1006 Bolesław Chrobry, który zakonników benedyktyńskich sprowadzić miał z włoskiego Monte Cassino. Jeśli chodzi wreszcie o przekazanie do tutejszego klasztoru sławnych relikwii Drzewa Krzyża Świętego, to historycy zgadzają się na ogół, że nastąpiło to na przełomie XIII i XIV w., a nikt nie ma cienia wątpliwości, że opactwo łysogórskie niebywale zyskało wówczas na znaczeniu i stało się celem licznych pielgrzymek. Najprawdopodobniej ofiarodawcą był książę Władysław Łokietek, a uczynić to mógł w 1305 r., wracając do kraju z wygnania – z Węgier. Na ogrodzony **XVIII – wiecznym murem** teren klasztorny wchodzimy przez **murowaną, ozdobną, XVII – wieczną, barokową bramę wschodnią**, zbudowaną na planie prostokąta. Posiada ona ciosowe elewacje i przejazd sklepiony kolebką krzyżową, zaś zwieńczona jest **kamiennym krzyżem benedyktyńskim** o dwóch poprzecznych ramionach (którego wyższe ramię jest nieco krótsze od niższego), zwanym też krzyżem arcybiskupim, patriarchalnym, lotaryńskim, a od XVII w. jerozolimskim, nazywanym czasem karawką. Patrząc spod bramy w górę – w kier. zach. – podziwiać mogą piękną **późnobarokową, trójosiową fasadę wschodnią świątyni**. Jej oś środkowa jest płytkim ryzalitem ozdobionym pilastrami, w którego przyziemiu znajduje się obszerna arkadowa wnęka przyozdobiona sporą karawką. Fasada posiada liczne arkadowe blendy. Natomiast obrócenie do fasady wsch. plecami, podziwiać możemy **jeden z najpiękniejszych widoków Gór Świętokrzyskich**. Rozpościera się stąd przed patrzącym rozległy widok w kier. wsch. (linię horyzontu zamyka **Pasma Jeleniowskie** – stanowiące niegdyś jeden byt górski z Łyso-

Klasztor Świętego Krzyża na Łęścu

górami) oraz częściowo płn.-wsch. i płd.-wsch. Po prawej wznosi się **wolno stojąca dzwonnica z kwarcytowych ciosów mająca metrykę XVIII – wieczną. Obecny kościół świętokrzyski wzniesiono na przełomie XVIII i XIX w.** – na zrębach rozebranego po pożarze z 1777 r. kościoła wcześniejszego (sięgającego metryką epoki romanizmu). Prace budowlane rozpoczęte w latach 80. XVIII w. wraz z wykończeniem wnętrza nowej świątyni trwały ponad dwadzieścia lat i dopiero w roku 1806

uwieńczone zostały jej uroczystą konsekracją. Powstał wówczas, na planie prostokąta, **orientowany, jednonawowy kościół, o późnobarokowych fasadach i skromnym, klasycystycznym wnętrzu**, który dziś możemy oglądać. Kościół ten posiadał też pierwotnie jedną – wysoką (45 m wys.), nakrytą pięknym barokowym hełmem z wolutami – wieżę, wzniesioną na osi elewacji frontowej – nad chórem organowym.

W 1914 r. wieżę tę wysadzili w powietrze Austriacy, dokonując przy tym poważnych zniszczeń świątyni. W przyziemiu płd. fasady kościoła widoczne są schodki i drzwi, prowadzące do – znajdujących się w podziemiach świątyni i udostępnionych do zwiedzania od 2007 r. – **krypt grobowych: benedyktyńskiej oraz Jeremiego Wiśniowieckiego** (pochowanego w 1653 r. w podziemiach klasztoru), w których zobaczyć można dobrze zachowane – zмумifikowane – zwłoki, uważane za szczątki doczesne słynnego kniazia Wiśniowieckiego, a także kilka innych mumii, m.in. XVII – wiecznego opata świętokrzyskiego – Stanisława Sierakowskiego. Po wyjściu z krypt, zmierzamy wzdłuż płd. fasady kościoła, by wejść po chwili na otwarty od płd. dziedziniec. Tu stajemy oko w oko z przepięknym **frontonem świątyni – jego późnobarokową, pięćoosiową, dwukondygnacyjną fasadą zachodnią**, z ciosu ozdobionego piękną kamieniarską dekoracją rzeźbiarską. W dolnej arkadowej wnęce znajduje się główne wejście do kościoła, ujęte w ozdobny portal z szarego marmuru. Do wnętrza wchodzimy z dziedzińca przez **furtę klasztorną** znajdującą się w zach. skrzydle najstarszego czworoboku zabudowań. Stąd wychodzimy na **krużganki klasztorne**, posiadające piękne **gotyckie sklepienia krzyżowo-żebrowe** – żebra ceglane, spięte u góry kamiennymi zwornikami i osadzone na takichże wspornikach, następnie skręcamy w prawo, a po chwili w lewo. Idąc dalej, mijamy po prawej, celowo odsłonięty, duży **fragment pierwotnej, ciosowej, romańskiej ściany kościoła**, ocalały po pożarze w 1777 r. i rozbiórce w trakcie przebudowy świątyni. Na końcu ściany romańskiej, w szerszym przęśle, umieszczono okazały **pomnik nagrobny w formie barokowego ołtarza, wykonany z czarnego marmuru, poświęcony zmarłemu Benedyktynom. Kościół p.w. Trójcy Świętej i Krzyża Świętego** jest jednym z najmłodszych historycznie obiektów architektonicznych w kompleksie

zabudowań klasztornych Świętego Krzyża. Jego klasycystyczne, skromne wnętrze, oparte na rzucie dwóch prostokątów o zaokrąglonych narożnikach, ujmuje prostym pięknem. Kościół posiada **trójprzęsłową nawę**, nakrytą **sklepieniem kolebkowo-krzyżowym**. Ściany poniżej okien rozdzielono parami pilastrów (w porządku tokańskim) na **sześć wnęk ołtarzowych**, które wypełniają duże **obrazy Franciszka Smuglewicza** – jednego z najwybitniejszych polskich malarzy przełomu XVIII i XIX stulecia – **przedstawiające sceny związane z historią zakonu Benedyktynów oraz Drzewa Krzyża Świętego, a także z legendą o powstaniu świętokrzyskiego klasztoru**. Największy z nich, **przedstawiający Trójcę Przenajświętszą** (nawiązujący do pierwszego wezwania kościoła), wypełnia płaszczyznę między kolumnami **klasycystycznego ołtarza głównego**. Ołtarz główny umiejscowiony jest na końcu dość obszernego, dwuprzęsłowego **prezbiterium**, zwanego też chórem zakonnym, oddzielonego od nawy pięknym, klasycystycznym **łukiem tęczowym**. Po obu stronach prezbiterium umieszczono **dwurzędowe, ozdobne stalle** (ławy dla duchowieństwa) o skromnej, acz pięknej dekoracji snycerskiej z XVIII wieku. Z tego okresu i warsztatu pochodzą też **dwa konfesyjonały i ławy kościelne**. Opuszczamy świątynne progi i powracamy na krużganki, by stanąć przed wejściem do **zakrystii**. Wejście to ujęte jest w **okazały, piękny marmurowy portal z XVII wieku**. Do **kaplicy Oleśnickich** z krużganków wiodą **dwa obszerne wejścia, ujęte w piaskowcowe portale** o półkolistym wykończeniu. Osadzono w nich majstersztyk sztuki kowalskiej z pocz. XVII w. – **kute kraty żelazne**. Wejściem prawym wstępujemy do środka kaplicy, będącej jednym z najpiękniejszych tego typu obiektów w Polsce. Kaplica, wzniesiona na planie zbliżonym do kwadratu (12 x 10 m), nakryta jest **promieniście żebrowaną kopułą**. Kopułę wieńczy **latarnia** o sześciu przeszklonych, zamkniętych półkolistymi oknami. Centralne miejsce w kaplicy zajmuje **piękny, późnomanierystyczny ołtarz główny z pocz. XVII w.**, wykonany z czerwonego marmuru chełmińskiego z elementami czarnego marmuru dębnickiego i jasnego alabastru. W ołtarzu tym przechowuje się największe w Polsce **fragmenty Drzewa Krzyża Chrystusowego** – **słynne od wieków relikwie świętokrzyskie** – pochodzące, jak podają źródła, z miejsc najbardziej nasiąkniętych krwią

Wnętrze kościoła p.w. Trójcy Świętej i Krzyża Świętego

Relikwiarz z fragmentem Drzewa Krzyża Chrystusowego

Klasztor Świętego Krzyża

Zbawiciela. **Ściany kaplicy** pokrywają XVIII – wieczne malowidła iluzjonistyczne, **przedstawiające legendarną historię relikwii Drzewa Krzyża Świętego**, związaną z ich wędrówką z Jerozolimy poprzez Konstantynopol i Węgry do Polski, i wreszcie do klasztoru łysogórskiego. Przy płd. ścianie kaplicy Oleśnickich dumnie prezentuje się **przepiękny, późnomanierystyczny, piętrowy, pomnik nagrobny fundatorów kaplicy – rodziny Oleśnickich** – którzy spoczęli w krypcie pod posadzką. Nagrobek ten wykonany jest – podobnie jak ołtarz główny – w marmurze checińskim z dodatkami marmuru czarnego i alabastru. W centralnej jego części znajdują się **dwie płyty z płaskorzeźbami leżących postaci**: u góry – Mikołaja Oleśnickiego, zaś na dole jego małżonki – Zofii. Wycho-

dząc z kaplicy Oleśnickich, skręcamy w prawo, powracając na **krużganki**. Ruszamy ku **stykowi ramion krużganków – wschodniego i północnego**. Na styku ramion krużganków znajduje się też obecna **furta klasztorna**. Dalej – po prawej stronie ramienia płn. – znajduje się wejście do **sklepiku z dewocjonaliami, pamiątkami i książkami o tematyce krajoznawczej oraz religijnej**. Po sąsiedztwie znajduje się kolejny **kamienny (piaskowcowy) portal z fryzem, na którym widnieje kartusz z krzyżem patriarchalnym, prowadzący do dawnej – słynnej apteki łysogórskiej i szpitala**. Dziś w niewielkiej części pomieszczeń należących do dawnej świętokrzyskiej apteki urządzono **kawiarnię**, noszącą nazwę „**Stara Apteka**”. W narożu płn. – zach. krużganków znajduje się wejście (a także wyjście) do **Muzeum Misyjnego Oblatów Maryi Niepokalanej**, którzy w czterech pomieszczeniach urządzili ekspozycję. Od 1977 r. zapoznaje ona zwiedzających z dziejami klasztoru – od czasów średniowiecznych, poprzez okres profanacji i poniżeń – więziennictwa oraz zniszczeń – aż po czasy współczesne. Największą salę muzeum zajmują zbiory przywiezione przez Misjonarzy Oblatów z różnych części świata.

W zachodnim krużganku, naprzeciw dawnej furty klasztornej, znajduje się wejście na **wirydarz, zwany też „rajskim ogrodem”**, który jest przestrzenią (dziedzińcem – 13 x 21 m) obudowaną zamkniętym czworobokiem klasztornych skrzydeł. Wstępujemy – jak na początku zwiedzania klasztoru – do **kolebkowo sklepionego pomieszczenia dawnej furty**, skąd – po schodkach – możemy zejść do – urządzonej w podziemiu – klasztornej „**Jadłodajni Pielgrzyma**”. Powracamy na podkowiasty dziedziniec przed kościołem i ruszamy w dół – w kier. zach., by skręcić po chwili w prawo i dotrzeć pod wejście do **Muzeum Przyrodniczego Świętokrzyskiego Parku Narodowego, którego nowoczesna, multimedialna ekspozycja przybliży nam m.in. bogactwo geologii oraz flory i fauny terenów ŚPN i Gór Świętokrzyskich**. Muzeum zajmuje oba skrzydła – zach. i płn. – **budynku klasztornego w kształcie litery „L”, dobudowanego**

w końcu XVII stulecia od zach. do starszej – romańsko-gotyckiej – części klasztoru (zamkniętego czworoboku zabudowań). Budynek jest **obszerny, dwukondygnacyjny, nakryty wysokim, czterospadowym dachem z lukarnami**, a jego okna ozdobi barokowa kamieniarka.

Pod ziemią – na przestrzeni od muzeum ŚPN aż po widoczną na zach. wieżę przekaźnika RTV – znajduje się jedna z największych tajemnic świętokrzyskiego opactwa – mało komu znane, **potężne, podziemne zbiorniki, wypełnione częściowo wodą**, po których poruszać można się jedynie za pomocą pontonów, wykute w twardej kwarcytowej skale najprawdopodobniej w XIX w. przez więźniów. Płd. skrajem **obszernego placu, rozciągającego się po zach. stronie klasztoru**, docieramy pod **wieżę przekaźnika RTV**, której budowę ukończono 17 II 1966 roku. Dzięki lokalizacji – na wysokości ok. 350 m nad okolicą, jak również własnej wysokości – 151 m (w tym płaszcz betonowy 136 m), a także odpowiedniej mocy przekaźnika, możliwy jest odbiór programów telewizyjnych w promieniu ok. 120km. Spod wieży RTV – idąc szosą w kier. zach. i trzymając się znaków **czerwonego szlaku pieszego – głównego**, a następnie skręcając w prawo – docieramy na **Łysogórskie gołoborze**, będące wg legend (podobnie jak gołoborze na Łysicy) miejscem sabatów czarownic i czartów. Po przejściu kilkudziesięciu metrów terenu naznaczonego skalnym rumowiem, docieramy do **okazałej, stalowej, ażurowej konstrukcji platformy widokowej**, usytuowanej na skraju „**Gołoborza Romana Kobendzy**”, wchodzącego w skład OOS „**Święty Krzyż**”. Rozciąga się stąd **piękny widok** na **gołoborze**, otoczone leśnymi ścianami **Puszczy Jodłowej**, zaś w dali na **Dolinę Dębniańską, Pasma Bostowskie, Chełmową Górę i Pasma Pokrzywiańskie**.

Idąc dalej asfaltową drogą w kier. zach. i trzymając się znaków **pieszego szlaku czerwonego**, dotrzemy do **Huty Szklanej**, leżącej na tzw. **Przełęczy Huckiej** – 495 m n.p.m. (najwyżej położonej wsi na terenie Gór Świętokrzyskich – a co za tym idzie, najwyżej położonej wsi na obszarze ciągnącym się od Pomorza po Podhale). Zobaczyć tam można: **Pomnik Katyński „Trzech Krzyży”**, upamiętniający zbrodnię ludobójstwa popełnioną wiosną 1940 r. przez sowieckich siepaczy na ponad 20 tysiącach polskich oficerów, funkcjonariuszy i urzędników państwowych. Warto także zobaczyć **interaktywny skansen archeologiczny z okresu XII w. – „Osadę średniowieczną pod Świętym Krzyżem”** – w której – dzięki odtworzonym, w oparciu o obojętne odkrycia archeologiczne, zabudowaniom, i aktorom, odtwarzającym postacie z epoki – turyści mogą przenieść się w czasie o kilka stuleci. W pobliżu znajduje się **pomnik, poświęcony pamięci zamordowanych przez Niemców 22 IV 1943 r. mieszkańcom Huty Szklanej**.

Docieramy do **parkingu w Hucie Szklanej** (możemy też przy gołoborzu

Osada średniowieczna w Hucie Szklanej

zrezygnować ze zwiedzania Huty Szklanej i powrócić **szlakiem czerwonym** w kier. wsch. – Drogą Królewską – na parking w Nowej Słupi, by stamtąd udać się pojazdem do następnego punktu głównego naszej wycieczki – Bielini).

ATRAKcje NAJBliższej OKOLICy

DĘBNO Obecny **kościół parafialny p.w. św. Mikołaja**, murowany, neostylowy, wzniesiono w okresie międzywojennym, jednak metryka dębnińskiej świątyni sięga 1. poł. XIV wieku. **Przykościelny plac** stanowi w większej części **teren dawnego cementarza**. Przy kościele umiejscowiono również **pomnik, wzniesiony na zbiorowej mogile 29 mieszkańców Dębna, zamordowanych przez Niemców 29 VI 1943 roku**. Spod kościoła w Dębnie, możemy dojść do **pozostałości tutejszego grodziska średnio-wiecznego, zwanego „Cecyliówką”,** albo **„Wzgórzem św. Cecylii”,** które jest jedynym znanym tego typu obiektem z rejonu Łysogór. Na podstawie licznych – odkrytych tu podczas prac archeologicznych – zabytkowych przedmiotów, powstanie grodziska datuje się przeważnie na koniec pierwszej ćwierci XIV wieku. Na wsch. od grodziska – w łąkach sąsiedniego **Jeziorka** – znajduje się **Krzyż Powstańców 1863 roku**, upamiętniający miejsce bitwy, stoczonej tu z Moskalami przez oddziały korpusu gen. Hauke-Bosaka 29 X 1863 roku. **GÓRA CHEŁMOWA** (351 m n.p.m.) W roku 1920 utworzono na Górze Chełmowej **pierwszy w kraju rezerwat modrzewia polskiego (Larix polonica), będący jednocześnie pierwszym rezerwatem przyrody w Górach Świętokrzyskich i jednym z pierwszych rezerwatów w Polsce**. Ten rezerwat ŚPN, a później jego Obszar Ochrony Ścisłej, zlokalizowano w płn.-zach. części wzgórza, zaś pozostałą część Góry Chełmowej objęto ochroną częściową, by zapewnić modrzewiowi możliwości naturalnego odnowienia z samosiewu. Na szczycie Chełmowej Góry znajduje się **obelisk z czerwonego piaskowca, poświęcony pamięci prof. Mariana Raciborskiego (1863-1917) – odkrywcy gatunku modrzewia polskiego (w 1890 r.)**. Po sąsiedztwu znajduje się **kolejna przyrodniczo-geologiczna enklawa ŚPN – „SKARPA ZAPUSTY” k. Cząstkowa**. Jest to szczególne miejsce na terenie ŚPN, bowiem różni się morfologicznie od pozostałych obszarów Parku. Zbudowana jest ona ze skał węglanowych, a nie krzemionkowych, co warunkuje również rozwój odmiennych środowisk roślinnych i zwierzęcych. Oprócz **ciekawych form roślinności naskalnej m.in. ciepłolubnej – kserofilnej i rzadkich gatunków krzewów**, także **świat fauny** prezentuje się tu bogato. **POKRZYWNICA** Miejscowość położona częściowo nad **zalewem „Wióry” na rzece Pokrzywiance**. Zobaczyc tu możemy **zabytkowy XIX – wieczny spichlerz** oraz pozostałości **parku podworskiego**, w którym rośnie m.in. **ok. 300-letnia lipa o obw. 4 m – pomnik przyrody**. W odległości ok. 1 km na zach. od Góry Chełmowej rozciąga się kolejna przyrodnicza enklawa wchodząca w skład ŚPN – **kompleks leśny SERWIS – DĄBROWA**. W uroczysku tym większą powierzchnię zajmuje **zespół leśny środkowopolskiego boru mieszanego**. Wzdłuż zach. i pld.-wsch. granic uroczyska płynie **Pokrzywianka**, zasilana swymi dopływami, tworząc miejscami **tereny bagienne**. **RUDKI** Jak ustalono na podstawie prowadzonych tu badań, na przełomie I i II w. n.e. powstała tu głębinowa kopalnia rudy żelaza – **jedyna znana jak do tej pory podziemna kopalnia z okresu rzymskiego – pracująca poza granicami Imperium**. W okresie międzywo-

jennym powstała tu kopalnia „Staszic”, działająca też po wojnie. Na **pozaśladowo – pokopalnianym terenie w Rudkach** – gdzie możemy oglądać **przeróżne hale, budynki administracyjne i inne ciekawe obiekty, powstające tu na przestrzeni lat** – działa także m.in. **ośrodek wypoczynkowy „Gołoborze”** (ul. Górnicza 3). **CHYBICE** Niewątpliwie najważniejszym zabytkiem i atrakcją turystyczną Chybic jest **gotycki kościół parafialny p.w. św. Małgorzaty – ufundowany w 1362 roku. Sklepienie nawy stanowi – wg badaczy problemu – najciekawszy element architektury kościoła i określane jest mianem sklepienia palmowego.** Na uwagę zasługuje też m.in.: **renesansowa chrzcielnica, późnogotycka kropielnica w kształcie kielicha, krucyfiks z pocz. XVII w. czy wreszcie wmurowana w ścianę kamienna tablica erekcyjna z 1362 roku.** Nie sposób też pominąć **ruin chybickiego dworu z 1939 r., otoczonych pozostałościami zabytkowego parku podworskiego o założeniach z XVIII i XIX – XX w., którego ozdobą są wiekowe, pomnikowe drzewa.** **STARA SŁUPIA** Zobaczyć tu możemy **krzyż i figurkę z XIX w. – ustawione w miejscu, gdzie znajdował się ongi kościół miejscowy i cmentarz.** Po przekroczeniu dopływu Słupianki, dotrzeć możemy do **pięknego, XVIII-wiecznego, murowanego dworu w Starej Słupi, który został wzniesiony jako siedziba ostatniego opata świętokrzyskiego – Jana Nepomucena Niegolewskiego – w roku 1782. Przebudowany w 1902 r. dwór, zwrócony jest frontem ku płd. – zach., witając przybyszów wspaniałym gankiem z czterema kolumnami.** Obok zobaczyć możemy zachowany **zabytkowy spichlerz, a do dworu przylega też zabytkowy park o pow. 1,5 ha, w którym rosną pomnikowe drzewa.** **GRZEGORZOWICE** Na **terenie podworskim zachowały się m.in.: pozostałości bramy wjazdowej, dawne stajnie, czworaki, ruiny dworu z poł. XIX w. i urokliwy park – założony w XVIII w.** Na dość stromej skarpie przełomu Dobruchny malowniczo posadowiono **grzegorzowski kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela.** Ta, jednonawowa, orientowana, urokliwa świątynia składa się z dwóch części: **starszej – wzniesionej z kamiennych ciosów – w formie romańskiej rotundy z półkolistą apsydą (tzw. „incertum”) – stanowiącej dziś prezbiterium oraz młodszej – obecnie jasno otynkowanej – wybudowanej jako nawa w 1.pół. XVII wieku.** Starsza część obecnego kościoła – pierwotna tutejsza świątynia – została z pewnością wybudowana w średniowieczu. Prawdopodobnie (na co zdają się wskazywać wyniki prac archeologicznych) wzniesiono ją na przełomie XIII i XIV wieku. **Wyposażenie i wystrój wnętrza świątyni** pochodzi w zdecydowanej większości z **okresu baroku.** Rotunda –

Kościół w Grzegorzowicach

nie jasno otynkowanej – wybudowanej jako nawa w 1.pół. XVII wieku. Starsza część obecnego kościoła – pierwotna tutejsza świątynia – została z pewnością wybudowana w średniowieczu. Prawdopodobnie (na co zdają się wskazywać wyniki prac archeologicznych) wzniesiono ją na przełomie XIII i XIV wieku. **Wyposażenie i wystrój wnętrza świątyni** pochodzi w zdecydowanej większości z **okresu baroku.** Rotunda –

prezbiterium – zachowała jednak w swym wnętrzu elementy starsze niż barokowe, jak m.in. **kamienne płyty posadzki** oraz **ostrołukowy gotycki portal, tkwiący w ścianie płn.** Po sąsiedzku znajduje się **rezerwat geologiczny „Wąwóz w Skalach”** – utworzony w 1994 r. na pow. 3, 18 ha w celu zachowania **odsłonięć dolomitów środkowodołońskich.** Ściany wąwozu porasta **roślinność kserotermiczna** (ciepłolubna). W **skarpie biegnącej wzdłuż rzeki Dobruchy** odsłonięte są **wapień i margle,** zawierające **skamieniałości niezwykle bogatej fauny kopalnej.** **ZAGAJE GRZEGORZOWICKIE** Nazwa – Zagaje – może określać położenie wioski – za Gajem – rodzinną miejscowością jednego z najwybitniejszych historyków i poetów polskiego baroku – **Wespazjana Kochowskiego (1633-1700).** Wieś Gaj – należąca do rodziny Kochowskich – dziś już nie istnieje. **CZAJĘCICE** Zobaczyc tu można **zespół podworski z XVIII i XIX wieku.** Dwór otoczony jest **zabytkowym parkiem z urokliwymi stawami i pomnikowymi okazami drzew.** Natomiast przy drodze wiodącej od dworu stoi **figura św. Jana Nepomucena z 1809 roku.** Opodal – przy **trasie 751** – znajduje się **zabytkowy kamienny krzyż przydrożny,** stojący w towarzystwie m.in. dorodnych grochodrzewów, kasztanowców i ogromnej **topoli białej,** będącej **pomnikiem przyrody.** **SARNIA ZWOLA** Możemy tu obejrzeć **pozostałości zespołu dworskiego z XVIII – XIX w. z zabytkowym parkiem.** **JELENIÓW** Nazwa wsi promieniuje na **całe pasmo górskie – zwane Jeleniowskim,** które porastają w dużej mierze puszczańskie – reliktywne drzewostany jodłowo-

bukowe, a ze względu na ich ochronę w 1988 r. na terenie pasma z przyległościami – na pow. 4 745 ha (strefy ochronnej 9 115 ha) – utworzono **Jeleniowski Park Krajobrazowy,** obejmując ochroną na tym obszarze również kambryjskie wychodnie skalne i gołoborza kwarcytowe, a także zabytki kultury materialnej. Idąc w kier. płn.-wsch. główną ulicą wsi, możemy dotrzeć do **XVIII – wiecznego zabytkowego zespołu parkowo-podworskiego o pow. 5,5 ha,** składającego się m.in. z **ruin – spalonego podczas II wojny światowej – murowanego dworu, wzniesionego w 1. poł. XVIII wieku.**

PAPROCICE Nazwa wsi związana jest z jej dawnym właścicielem – **Bartozem Paprockim herbu Jastrzę-**

Panorama Pasma Jeleniowskiego i Łysogór

biec – uważanym za pierwszego polskiego heraldyka. Znajduje się tu m.in. **pomnik poświęcony pamięci ofiar pomordowanych przez Niemców w wielu egzekucjach w czasie II wojny światowej** i okazała, współczesna kaplica p.w. **św. Adama Chmielowskiego** – znanego szerzej jako Brat Albert – który walczył w tym rejonie pod rozkazami gen. M. Langiewicza podczas Powstania Styczniowego. Jeżeli dysponujemy czasem, możemy – idąc za znakami **szlaku czerwonego** w kier. wsch. – zagłębić się w leśny gąszcz **Pasma Jeleniowskiego** i zdobyć szczyt – pierwszego od zach. masywu tegoż pasma – **Góry Jeleniowskiej** (533 m n. p. m.). W partii szczytowej wyłaniają się przed nami **wychodne skałek piaskowców kwarcytowych środkowego i górnego kambru**. Z drogi na **Przełęcz Jeleniowskiej** (380 m n.p.m.) **czerwony szlak** biegnie dalej w kierunku – ogólnie – wsch., docierając najpierw na **wierzchołek Góry Szczytniak** (554 m n.p.m.), gdzie także znajduje się **rezerwat geologiczno-leśny – o nazwie „Szczytniak”**, na obszarze którego chronione są **gołoborza z wkraczającą roślinnością leśną**. Zmierzając dalej **szlakiem czerwonym** w kier. wsch. – za kulminacją **Góry Chocimowskiej** – przechodzimy wzdłuż płd. granicy kolejnego **rezerwatu geologiczno-leśnego – noszącego nazwę „Małe Gołoborze”**. Następnie mijamy po lewej szczyt **Góry Witosławskiej** (491 m n.p.m. – na wsch. zboczu – nieco poniżej szczytu – drewniana, XVIII-wieczna kapliczka), przechodzimy przez **Przełęcz Karczmarka** i – zdobywając dwa kolejne szczyty **Pasma Jeleniowskiego – Górę Wesołówkę** (469 m n.p.m.) oraz **Górę Truskolaską** (448 m n.p.m.) – docieramy do **Gołoszyc**. Leżące u wsch. krańców rzeźnionego pasma górskiego, skąd dalej **szlak czerwony** wiedzie do Sandomierza. **Niezwykle ciekawy turystycznie, malowniczy – głównie rolniczy – jest obszar, rozciągający się na płn. od Pasma Jeleniowskiego, a stanowiący przeważnie część Wyżyny Opatowskiej**, a także – na wsch. – **Pasma Pokrzywiańskiego**. W okolicy nie brakuje też **pojedynczych pomników przyrody** nieożywionej, m.in. w osadzie **Garbacz – Skała**, oraz starodrzewu, jak **aleja lipowo-akacjowa w Gołoszycach**. Znajdują się tu również świątynie chrześcijańskie z bardzo starym rodowodem, jak **kościół parafialny w Waśniowie p.w. św.św. Piotra i Pawła z 1656 r.**, fundowany pierwotnie – jak podają źródła – w końcu XI lub na pocz. XII w. – podobnie jak kościoły w pobliskich: **Mominie (obecnie XIV – wieczny, wielokrotnie przebudowywany kościół p.w. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika)** i **Mychowie (obecnie kościół pw. św. Barbary z 2. poł. XVIII w.)**. Jednak okolice tutejsze, to przede wszystkim ziemskie majątki folwarczne, po których pozostało tu niespotykane zagęszczenie podworskich **układów przestrzennych z zachowanymi często pozostałościami zabudowań folwarcznych i dworskich oraz zabytkowymi parkami**, w takich miejscowościach jak: **Wronów (z pocz. XX w.)**, **Mirognowice (z XVIII – XIX w.)** i **Nagorzyce (z pocz. XX w.)**, **Boksyce (z XIX – XX w.)**, **Gromadzice (z XIX – XX w.)**, **Jacentów (z pocz. XX w.)**, **Garbacz (z XVIII – XIX w.)**. Ciekawie prezentują się również zabytki techniki i gospodarcze zabudowania podworskie, jak **ruiny wiatraka i XIX – wieczny spichlerz w Witosławicach**. By upamiętnić **jednego z najsłynniejszych dowódców partyzanckich II wojny światowej – mjr. Jana Piwnika ps. „Ponury”**, w jego domu rodzinnym w Janowicach urządzono niewielką ekspozycję, poświęconą jego życiu i służbie dla Ojczyzny – tworząc tam tzw. **„Kwaterę mjr Ponurego”**.

RADY PRAKTYCZNE

Główny parking znajduje się w **Rynku Nowej Słupi** i zajmuje całą niemal jego powierzchnię, stad też co kilkanaście minut odjeżdżają **BUSy** i **autobusy PKS** w różnych kierunkach – m.in. Kielc i Ostrowca Świętokrzyskiego. Za **nocleg** od osoby zapłacimy od ok. 32 – 18 zł – w zależności od rodzaju pokoju i ulgi (dla uczniów, studentów i nauczycieli) – w schronisku turystycznym (gdzie dodatkowo za ok. 7 zł możemy otrzymać komplet świeżej pościeli – tel. 41 317 70 16) przez ok. 30 zł – w gospodarstwach agroturystycznych do ok. 70 zł w ośrodkach wczasowych (Ośrodek „**Goloborze**” w Rudkach, tel. 41 317 74 83). Za **obiad** w **Nowej Słupi** zapłacimy ok. 15 – 35 zł. **Opłaty za wstęp na teren ŚPN** (uprawniające też do wejścia na **platformę widokową** na gołoborzu łysogórskim) wynoszą: 6 zł – za bilet normalny, a 3 zł – za bilet ulgowy; istnieje również możliwość zakupu biletów tygodniowych w cenie: 12 zł – za bilet normalny i 6 zł za bilet ulgowy (tel. 41 311 51 06 lub 41 311 50 25). **Klasztor świętokrzyski** otwarty jest dla zwiedzających codziennie – w godz. 9.00 – 17.00 (istnieje możliwość oprowadzania grupy przez przewodnika klasztornego – w niedziele i święta jest to możliwe po sumie). **Zwiedzanie krypty grobowej na Świętym Krzyżu** – „**krypty Jeremiego Wiśniewieckiego**” – odbywa się – V – X – poniedziałek – sobota: 9.00 – 17.00, niedziela: 12.15 – 18.00; XI – IV – poniedziałek – sobota: 9.00-17.00 (na życzenie), niedziela: 12.15 – 17.00; zaś **bilet wstępu** – kosztuje 2 zł. Oprowadzenie po klasztornym Muzeum Misyjnym Oblatów Maryi Niepokalanej odbywa się codziennie (oprócz Nowego Roku, Wielkanocy, Bożego Ciała, Bożego Narodzenia) od poniedziałku do soboty w godz. 9.00 – 17.00, zaś w niedziele, uroczystości i święta po sumie – do godz. 17.00, zaś bilet wstępu kosztuje: normalny – 2 zł, ulgowy – 1 zł (tel. 41 317 70 21). **Kawiarnia „Stara Apteka”** – oferująca m.in. kawę, herbatę, lody, ciastka, a także szeroki wybór ziół bonifraterskich (można też zamówić potrzebne zioła) oraz leczniczych nalewek – czynna jest w dni powszednie 9.00 – 17.00, zaś w niedziele i święta 12.15 – 17.00 (tel. 41 317 70 21 wew.110). **Klasztorny sklepik** z materiałami krajoznawczymi, pamiątkami i dewocjonaliami (tel. 41 317 70 21 wew. 107) otwarty jest w ww. porach (jak w przypadku kawiarni) – podobnie jest w przypadku **Jadłodajni „Benedyktyńskiej”** (dla grup wycieczkowych i pielgrzymkowych istnieje możliwość – po uprzednim zgłoszeniu i uzgodnieniu telefonicznym – przygotowania pełnego dwudaniowego obiadu – 41 317 70 21 wew. 132), która jednak zimą czynna jest tylko w soboty i niedziele. **Muzeum Przyrodnicze ŚPN na Świętym Krzyżu czynne jest** w sezonie wiosenno-letnim – IV – X – w godz. 9.00 – 17.00 (cykl zwiedzania 1h, ostatni zwiedzający wpuszczani są o godz. 16.00), zaś w sezonie jesienno – zimowym –XI – III – w godz. 8.00 – 16.00; **bilety wstępu** kosztują natomiast: 8 zł – normalny, 4 zł –ulgowy (tel. 41 317 70 87, 669 940 042).

Z **parkingu w Hucie Szklanej** dojeżdżamy do **skrzyżowania** z drogą wiodącą do **Huty Podłusicy** i zjeżdżamy w dół w kier. płd. – zach. (kier. Kielce), by po chwili wjechać do miejscowości **HUTA STARA**, położonej nad **rzeką Hutką**. Zjeżdżając w dół, po prawej stronie mijamy niezwykle urokliwą, **drewnianą, krytą gontem, typową łysogórską kapliczkę – św. Jana Nepomucena z 1. poł. XIX w. i budynek Szkoły Podstawowej w Hucie Starej**, mieszczący nowoczesne **schronisko turystyczne i Dom Pielgrzyma** na ok. 40 miejsc noclegowych ze zlokalizowanym obok **polem namiotowym**. Działą tu też **Izba Regionalna z ekspozycją przedmiotów codziennego użytku dawnych mieszkańców tych okolic**, a także tzw. **Szkoła Natury**. Zjeżdżając poniżej szkoły, przemierzamy się pomiędzy zabudowaniami przysiółka **Huta Stara – Koszary**, a następ-

nie wjeżdżamy do wsi **HUTA NOWA**. Następnie docieramy do **skrzyżowania z drogą wojewódzką 753** (Górno – Nowa Słupia), przy którym – po prawej – znajduje się **drewniana kapliczka św. Jana Nepomucena z poł. XIX wieku**. Wjeżdżamy w **drogę 753**, którą docieramy do **Bielin**, gdzie – w centrum – parkujemy pojazd.

BIELINY

Wieś dzieli się na dwie główne części o nazwach – **Bieliny Kapitulne i Bieliny Poduchowne** – których członów odróżniające mówią o „*społeczno-prawnych stosunkach własnościowych*”. W Bielinach zachował się **unikatowy zespół drewnianych, XIX – wiecznych kapliczek przydrożnych**. U podnóża Wzgórza Kościelnego znajduje się dość wysoki **pomnik w formie obelisku, poświęcony mieszkańcom Bielin zamordowanym przez Niemców w czasie II wojny światowej**. W skarpie **Wzgórza Kościelnego, zwanego też Wzgórzem Popówka**, znajdują się **wychodnie skalne łupków dewońskich**. Na wzgórzu tym wznosi się **bieliński kościół parafialny p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP, wzniesiony w 1.poł. XVII w.** na planie prostokąta w stylu przejściowym od renesansu do baroku, określanym jako manieryzm. W roku 1838 świątynia została przedłużona ku zachodowi i zyskała wówczas **klasycyistyczną fasadę główną**. Wewnątrz świątyni uwagę zwracają m.in.: **ołtarz główny wykonany w stylu późnobarokowym, a datowany na koniec XVIII lub pocz. XIX w.**, którego centralną część zdobi **obraz olejny szkoły flamandzkiej, przedstawiający „Świętą Rodzinę” z poł. XVII w., późnobarokowe ołtarze boczne z 2.poł. XVII w., ciekawe epitafia z XVII, XVIII i XIX wieku**. Na **placu świątynnym**, stanowiącym teren **dawnego cmentarza przykościelnego**, ogrodzonym **XIX – wiecznym murem**, znajduje się m.in. **okażala, murowana, dwukondygnacyjna XIX – wieczna dzwonnica oraz drewniana kapliczka św. Rozalii, wzniesiona w 1.poł XIX w.** w świątokrzyskim stylu ludowym, nawiązującym do baroku. W płd. ścianę prezbiterium wmurowano **tablicę poświęconą – urodzonemu 27 II 1913 r. w Bielinach – Kazimierzowi Sabbatowi** – prawnikowi, działaczowi harcerskiemu, żołnierzowi WP w wojnie obronnej 1939 roku i Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, polskiemu działaczowi emigracyjnemu, **premierowi i prezydentowi RP na uchodźstwie**. Poniżej kościoła – w obniżeniu terenu, którym sączy swe wody **Belnianka** i jej dopływy – przy **drodze 753** – znajdują się **jadłowo – modrzewiowe** – niezwykle romantycznie wyglądające – **zabudowania, wzniesione w 1.poł. XX w. w stylu ludowo-dworskim**. **Związane są one z osobą Józefa Ozgi-Michalskiego** – ur. 8 III 1919 r. w Bielinach – zdolnego poety i pisarza, rozślawiającego uroki Łysogór, potem żołnierza BCh, a następnie AL i współzałożyciela prosowieckiego SL oraz urzędnika zaprowadzającego ład stalinowski na Kielecczyźnie, zaś później wieloletniego polityka najwyższego szczebla władz PRL. Skręcając z **drogi 753** – w drogę odchodzącą na lewo – ku głównej części **Bielin Poduchownych** – zwiedzimy **cmentarz parafialny w Bielinach, założony na przełomie XVIII i XIX w.**, na którym zobaczyć możemy **wspaniałe przykłady XIX-wiecznej rzeźby nagrobnej, a najstarszym zachowanym nagrobkiem jest płyta z chęcińskiego wapienia z 1824 r.** – miejsce wiecznego spoczynku **Katarzyny z Karczewskich Paszkowskiej**.

Kraina Legend Świętokrzyskich

W Bielinach i okolicach organizowane są również gry terenowe zwane „**Krainą Legend Świętokrzyskich**”. Organizacją gier na zamówienie zajmuje się: Centrum Tradycji i Turystyki Gór Świętokrzyskich, ul. Partyzantów 3, 26-004 Bieliny, tel.: 41 260 81 51–57, <http://www.osadasredniowieczna.eu>.

ATRAKcje NAJBliższej OKOLICy

KAKONIN Na skraju wsi stoi **zabytkowa, XIX – wieczna chałupa, stanowiąca bardzo ciekawy przykład świętokrzyskiego ludowego budownictwa drewnianego**. Chałupa kakonińska, stanowi obecnie **terenowy punkt – część (oddział) – Muzeum Wsi Kieleckiej** z ekspozycją etnograficzną oraz **punkt informacji turystycznej, a także punkt gastronomicz-**

ny bielinskiej LGD. Została wybudowana ok. 1820 roku. Znajdziemy tu również m.in. **toalety, miejsce ogniskowe i wypoczynkowe**. Bilety wstępu nabędzimy w **zrekonstruowanej oborze**, pełniącej również funkcję obiektu recepcyjnego zagrody, a ich ceny kształtują się następująco: bilet normalny – ok. 2 zł, zaś ulgowy – ok. 1 zł (tel. 41 302 59 49, 302 61 06). W **centrum Kakonina** znajduje się **pomnik, poświęcony 9 mieszkańcom wsi, zamordowanym podczas pacyfikacji, dokonanej przez niemiecką ekspedycję karną 2 VI 1943 roku**.

Na pld. od Bieliny – wzdłuż **drogi krajowej 74 (trasy Kielce – Łagów – Lublin)** – rozciągnęły malowniczo swe zabudowania **miejsowości: Skorzeszyce, Smyków, Napęków, Belno, Makoszyn, Lechów, Lechówek i Małacentów**. Do dziś w tym rejonie możemy obserwować **ślady działalności górniczo-hutniczej**, w postaci resztek zwałów

Zabytkowa chałupa w Kakoninie

żużla, zasklepionych szybów górniczych czy śladów wałów spiętrzających wodę. Tereny te – leżące we wsch. części **Doliny Kielecko-Łagowskiej** – sąsiadują na pld. z leśno-górzystymi rejonami **Pasma Bielińskiego i Wału Małacentowskiego**, których pld. krańcami biegnie **granica otulin ŚPN**. Od południa graniczą z takoz górzysto – leśnymi obszarami **Pasma Or-**

łowińskiego i Cisowskiego, które stanowią część **Cisowsko-Orłowińskiego Parku Krajobrazowego**, poprzecinanego dodatkowo **Grzbietem Szczecniańskim, Pasmem Ociesęckim** oraz **Wzgórzami Bardziańskimi**. Cisowsko-Orłowiński Park Krajobrazowy ma pow. 21 362 ha, a strefy ochronnej – 18 785 ha. Osobliwości tutejszej przyrody chronione są w **rezerwachach: „Białe Ługi”** (torfowisko), **„Cisów”** (leśny) i **„Zamczysko”** (leśny). Na terenie Parku znajdują się też **liczne (ponad 16) pomniki przyrody: żywej** – w postaci starodrzewu – oraz **nieożywionej** – w postaci m.in. unikatowych wychodni skalnych. Na terenie tym znajdują się też m.in.: **stanowisko archeologiczne, w postaci śladów najprawdopodobniej pogańskich wałów kultowych lub grodziska; obozowiska powstańców styczniowych** oraz **partyzantów oddziału AK „Wybraniec”** i innych leśnych oddziałów; **historyczna miejscowość Cisów z zabytkowym zespołem kościoła parafialnego św. Wojciecha z lat 1765-1816.**

RADY PRAKTYCZNE

Parkingi znajdują się w centrum Bielin – przy kościele oraz przy remizie strażackiej, Zespole Szkół i Urzędzie Gminy. W centrum wsi – przy **drodze 753** – znajdują się też **przystanki autobusowe**, skąd odjeżdżają co kilkanaście minut **BUSy** i **autobusy PKS** w różnych kierunkach – m.in. Kielc, Nowej Słupi i Ostrowca Świętokrzyskiego czy Huty Szklanej. Za **nocleg** od osoby w okolicznych **gospodarstwach agroturystycznych** zapłacimy ok. 30 zł.

Z centrum Bielin jedziemy **drogą 753 (ul. Kielecką)** w kier. zach., przemieszczając się pomiędzy zwartą zabudową **Bielin Kapitulnych**, nad którymi od płd. wznosi się **Góra Wstawki z wychodnią skalną – pomnikiem przyrody nieożywionej**. Pokonawszy za Bielinami **most na Kakoniance** i dość ostry zakręt w lewo, docieramy do pierwszych zabudowań wsi **WOLA JACHOWA**. Jadąc dalej w kier. płd. – zach., docieramy do **dużego skrzyżowania: drogi wojewódzkiej 752 z drogą krajową 74 (Kielce – Lublin)**, w którą wjeżdżamy, skręcając w prawo (kier. Kielce). Przy skrzyżowaniu – po prawej **kaplica p.w. św. Jana Nepomucena z XIX wieku**. Wjeżdżamy **do przysiółka miejscowości Górno – Rudki**, którego nazwa świadczy o eksploatacji w okolicy rudy żelaza. Jadąc dalej, docieramy do kolejnego **dużego skrzyżowania dróg** – znajdującego się w **centrum Górna** – gdzie najpierw od prawej dobiega do drogi 74 **droga wojewódzka 752** – wiodąca do Urzędu Gminy Górno, a po chwili – z lewej – droga lokalna – prowadząca do **Zespołu Szkół i kościoła w Górnio**. Warto zatrzymać się tu chwilę.

GÓRNO W 2. poł. XIX w. folwark Górno dzierżawił wuj i ojciec chrzestny Stefana Żeromskiego – Ignacy Schmidt, gospodarujący tu i mieszkający w miejscowym dworze ze swą żoną – Franciszką z Katerłów – najmłodszą siostrą matki przyszłego pisarza. Przekraczamy drogę 74 (po lewej **punkt gastronomiczny**) i ruszamy w górę przeciwległej ulicy, zmierzając w kier. płd., by po chwili dotrzeć do – wznoszącego się po prawej – **okazałego budynku Zespołu Szkół w Górnio**. Idąc chodnikiem wzdłuż budynku szkolnego, dotrzemy do **pomnika, poświęconego pomordowanym przez Niemców w czasie II wojny światowej mieszkańcom Górna**. Naprzeciwko pomnika wznosi się **okazały, współczesny – nawiązujący architekturą do gotyku – kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca**, zaś obok stoi – **mniejszy, zabytkowy, pierwotny kościół pa-**

rafalny, wzniesiony pod tym samym wezwaniem w 1935 roku. Idąc dalej w kier. płd. – dotrzeć możemy do **głównych wyrobisk Kopalni Odkrywkowej Surowców Drogowych „Józefka”**. Udając się jeszcze dalej na płd. – drogą biegnącą od „Józefki” przez lasy Pasma Brzechowskiego – dotrzeć możemy do **kolejnego – już nieczynnego – bardzo ciekawego wyrobiska kamieniołomu na Górze Podłzianej pod Daleszycami**, w którym znajduje się **odstąpienie geologiczne, uznane za pomnik przyrody nieożywionej**. Z kamieniołomu „Józefka” powracamy do centrum Górna i ruszamy w dalszą drogę – do Kielc. **Drogą 74** jedziemy w kier. zach., mijając po lewej **stadion GKS Górno – urządzony niezwykle malowniczo w nieczynnym wyrobisku kamieniołomu**, a za nim **stację paliw** i wjeżdżamy pomiędzy zabudowania Górna, rozciągnięte wzdłuż **drogi 74**. Po lewej stronie drogi rozciąga się widok na **pasma: Brzechowskie i Daleszyckie**, zaś po prawej – widok na majaczące w oddali **Pasmo Klonowskie**, a bliżej – **zach. część Pasma Łysogórskiego z Łysicą** (612 m n.p.m.), **Krajeński Grzbiet poprzedzony samotną Górą Stróżną** (367 m n.p.m.), **Górze Radostowa** (451 m n.p.m.) i **Pasmo Masłowskie**. Wjeżdżamy pomiędzy pierwsze zabudowania miejscowości **RADLIN**. W czasie Powstania Listopadowego m.in. na Kielecczyźnie walczył przyszły – wyjątkowy – mieszkaniec Radlina – **Józef Skłodowski** – dziad słynnej polskiej noblistki – **Marii Skłodowskiej-Curie**. Latem 1884 r. wieś oraz dawne gospodarstwo Józefa i Salomei Skłodowskich odwiedziła ich wnuczka – **Maria**. Wjeżdżamy do miejscowości **Cedzyna**. Przejeżdżamy przez **most na Lubrzance** i tą samą drogą – co na początku naszej wyprawy – zmierzamy do Kielc. Zdążamy przez **Domaszowice**, a następnie wsch. część Kielc, by zatrzymać się przy **kieleckim dworcu kolejowym – na Placu Niepodległości**.

Widok na Radostową z hotelu Przedwiośnie

Trudno wyobrazić sobie wizytę w województwie świętokrzyskim bez odwiedzenia samych Gór Świętokrzyskich. A można je zobaczyć ... na rowerze, dzięki nowym, niedawno wyznaczonym trasom rowerowym.

Rodzinne trasy rowerowe to szesnaście specjalnie wyznakowanych szlaków przeznaczonych dla rodzin z dziećmi, będących nie lada gratką dla miłośników dwóch kółek. Co ważne – poprowadzone poza ruchliwymi drogami, często przez tereny leśne obok interesujących obiektów przyrodniczych i zabytkowych stanowią ciekawą i bezpieczną propozycję dla rodziców i dzieci. Ich dodatkową zaletą jest fakt, że nie są długie (średnio 20 – 30 km) oraz zostały zaprojektowane jako pętle. Miejsce startu/mety zostało wyznaczone tak, by osoba która nie ma ochoty na wycieczkę rowerową mogła pozwiedzać najbliższą okolicę lub pozostać w obiekcie noclegowym. Wszystkie trasy zostały oznaczone w ten sam sposób – symbol roweru w kolorze czarnym na żółtym tle. Dzięki temu odróżniają się od pozostałych szlaków rowerowych.

Po szlakach można poruszać się również za pomocą aplikacji na telefon komórkowy pracujący na systemie operacyjnym Android. W celu skorzystania z aplikacji należy zarejestrować się w systemie <http://www.rowerowe.swietokrzyskie.travel>. Aplikację można pobrać z Android Marketu pod nazwą: **ROT – ścieżki rowerowe** lub za pomocą fotokodu.

Korzystając z aplikacji:

- na pewno nie zgubisz się na trasie, aplikacja śledzi twoją pozycję i pokazuje w którym miejscu obecnie się znajdujesz
- możesz ewidencjonować przebieg swoich przejechanych tras na portalu www.rowerowe.swietokrzyskie.travel
- możesz poinformować inne osoby korzystające z portalu o swoich wrażeniach z trasy, zamieścić zdjęcia
- ponadto o obiektach na trasie dowiesz się więcej dzięki wbudowanemu w aplikację przewodnikowi turystycznemu

ROT Świętokrzyskie

**INNOWACYJNA
GOSPODARKA**
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚĆ

Województwo
Świętokrzyskie

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt

„Wykreowanie i promocja markowych produktów turystycznych Województwa Świętokrzyskiego oraz ich kompleksowe oznakowanie” współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007-2013. Działanie 2.3 Promocja Turystyczna i Gospodarcza Regionu.

„... dla rozwoju Województwa Świętokrzyskiego ...”